

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

*Значення практичної підготовки у формуванні
професійних компетентностей*

Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару

Тернопіль, 2025

Редакційна колегія

Андрій Кузишин, декан географічного факультету, професор, доктор геог. наук
(відповідальний редактор)

Іван Каплун, керівник виробничої практики ТНПУ

Ярослав Мариняк, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук

Петро Ладика, завідувач кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту, доцент, канд. Наук з фізичного виховання та спорту

Сергій Задворний, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук

Віктор Шандригось, декан факультету фізичного виховання, доцент, майстер спорту, канд. з фіз. вих. та спорту

Інна Поплавська, завідувач кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук
(відповідальний секретар)

*Друкується за рішенням Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
протокол № 4 від 25 листопада 2025 р.*

Значення практичної підготовки у формуванні професійних компетентностей:
Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: ФОП
Осадца Ю.В., 2025. 56 с.

У збірнику наукових праць включені тексти доповідей викладачів Тернопільського національного педагогічного університету з широкого спектру теоретичних і прикладних питань організації та проведення практик для студентів освітніх програм, підготовка за якими здійснюється в університеті, розкрито зміст та теоретико-методичні підходи до проведення практик.

Для викладачів закладів вищої освіти, науковців, докторантів, аспірантів, студентів, учителів і всіх зацікавлених.

Тексти представлено у авторській редакції мовою оригіналу. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат і інших відомостей.

Адреса редакційної колегії:

Географічний факультет

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. М. Кривоноса, 2

м. Тернопіль, 46027

Тел.: +38 035 436154

e-mail: cesk.tnpu@gmail.com

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «ІСТОРІЯ ТУРИЗМУ» У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

*Андрій Кузишин,
декан географічного факультету*

Підготовка фахівців у сфері туризму та рекреації в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій вимагає поєднання практикоорієнтованих знань із фундаментальною теоретичною підготовкою. Туризм як галузь діяльності характеризується високою динамічністю, залежністю від глобальних процесів, культурних змін, мобільності населення та геополітичних чинників. У зв'язку з цим особливої ваги набуває формування у майбутніх фахівців здатності до системного аналізу туристичних процесів, усвідомлення закономірностей їх історичного розвитку та прогнозування перспективних напрямів еволюції галузі.

Освітній компонент «Історія туризму», який вивчається на першому рівні вищої освіти, виконує у структурі підготовки бакалаврів туризму важливу світоглядну й методологічну функцію. Він формує основу для розуміння сутності туристичної діяльності як соціокультурного явища, дозволяє простежити еволюцію форм подорожей, інфраструктури гостинності, туристичних ринків та інституційних моделей організації туризму.

Відповідно до Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 242 «Туризм» (затвердженого у 2018 році), підготовка фахівців має забезпечувати формування інтегральної компетентності, яка полягає у здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері туризму з використанням теорій і методів туристичної науки.

Нагадаємо, що Стандарт передбачає формування загальних (здатність до аналізу й синтезу, критичного мислення, міжкультурної комунікації, роботи з інформацією) та спеціальних (фахових) компетентностей, пов'язаних із розумінням туристичних процесів, функціонуванням туристичних систем, аналізом туристичних ресурсів і ринків. У цьому контексті дисципліна «Історія туризму» відіграє роль базового теоретичного компонента, що забезпечує методологічне підґрунтя для засвоєння інших фахових дисциплін («Міжнародний туризм», «Менеджмент туризму», «Маркетинг туризму» освітні компоненти з організації різних видів туристичної діяльності).

Вивчення історії туризму сприяє формуванню інтегральної компетентності майбутніх бакалаврів туризму шляхом засвоєння логіки розвитку туристичних систем у різні історичні періоди. Аналіз етапів становлення туризму – від подорожей античного світу та середньовічних паломництв до індустріального і постіндустріального туризму – дозволяє

студентам усвідомити взаємозв'язок між рівнем соціально-економічного розвитку суспільства та формами туристичної мобільності.

Історико-генетичний підхід, закладений у змісті дисципліни, формує здатність до комплексного бачення туристичних процесів, що є необхідною умовою для розв'язання складних практичних завдань у сфері туризму. Таким чином, освітній компонент безпосередньо відповідає вимогам Стандарту щодо підготовки фахівців, здатних працювати в умовах невизначеності та багатофакторності.

Однією з ключових загальних компетентностей, що формується у процесі вивчення історії туризму, є *здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу*. Розгляд еволюції туристичних подорожей у різні історичні епохи (античність, середньовіччя, індустріальний і постіндустріальний періоди) дозволяє студентам аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між суспільним розвитком, рівнем економіки, технологічними досягненнями та масштабами туристичної мобільності. Порівняння різних історичних моделей туристичної діяльності формує здатність критично оцінювати сучасні туристичні практики, виявляти їх сильні та слабкі сторони, а також прогнозувати можливі напрями трансформації галузі.

Важливою складовою загальних компетентностей є комунікативна та міжкультурна компетентність (*здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, ...*) яка послідовно формується в межах дисципліни «Історія туризму». Туризм упродовж усієї історії був і залишається специфічною формою міжкультурної взаємодії, що відображає рівень відкритості суспільств, їхні цінності, традиції та культурні коди. Аналіз історичних прикладів подорожей, паломництв, освітніх турів, гран-турів дає змогу студентам усвідомити роль туризму у формуванні культурного діалогу, толерантності та взаєморозуміння між народами. Це безпосередньо відповідає вимогам Стандарту щодо здатності випускників ефективно взаємодіяти в мультикультурному середовищі.

Не менш значущою є здатність до роботи з інформацією (*навички використання інформаційних та комунікативних технологій*), яка формується завдяки використанню різноманітних історико-географічних та краєзнавчих й країнознавчих джерел. У процесі навчання студенти працюють з згаданими типами текстів, статистичними даними, картографічними матеріалами та візуальними джерелами, що сприяє розвитку навичок пошуку, аналізу, систематизації та інтерпретації інформації. Такі уміння є універсальними та

затребуваними в сучасній туристичній діяльності, де важливу роль відіграє аналітика, робота з даними та інформаційними ресурсами.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що вивчення історії туризму формує у студентів уміння інтерпретувати сучасні туристичні тенденції крізь призму історичного досвіду, що є важливою складовою професійної зрілості та відповідає загальним результатам навчання, визначеним Стандартом бакалаврської підготовки фахівців у сфері туризму.

Фахові (спеціальні) компетентності бакалавра туризму, передбачені Стандартом вищої освіти України, значною мірою формуються завдяки комплексному засвоєнню соціально-економічних, географічних та історичних аспектів розвитку туристичної діяльності. Освітній компонент «Історія туризму» створює необхідне теоретичне підґрунтя для розуміння функціонування сучасної туристичної системи як складного соціально-економічного явища.

Насамперед дисципліна дозволяє зрозуміти механізми формування туристичних дестинацій. Аналіз історії розвитку відомих туристичних центрів і регіонів демонструє, що їх становлення було зумовлене поєднанням природних, культурних, соціальних та економічних чинників. Усвідомлення цих закономірностей формує у студентів здатність оцінювати туристичний потенціал територій, що є базовою фаховою компетентністю майбутнього бакалавра туризму.

Вивчення історії туризму також сприяє аналізу еволюції туристичної інфраструктури, зокрема засобів розміщення, транспорту, сервісних послуг та організаційних форм туристичної діяльності. Простеження історичних змін у структурі інфраструктури дозволяє зрозуміти сучасні вимоги до якості туристичних послуг, а також тенденції їх подальшого розвитку. Це забезпечує формування професійного бачення та готовність працювати в умовах конкурентного туристичного ринку.

Окреме місце у змісті дисципліни посідає усвідомлення ролі держави та міжнародних організацій у регулюванні туристичної діяльності. Історичний аналіз процесів інституціоналізації туризму, формування національних і міжнародних туристичних організацій, нормативно-правового регулювання туристичної сфери дозволяє студентам краще зрозуміти сучасну систему управління туризмом. Це відповідає вимогам Стандарту щодо підготовки фахівців, здатних орієнтуватися в організаційно-правових основах туристичної діяльності.

Загалом знання історичних моделей розвитку туризму сприяє підготовці бакалаврів, здатних адаптувати класичні підходи до сучасних умов функціонування туристичного ринку, критично оцінювати нові форми

туристичної діяльності та впроваджувати інноваційні рішення. Таким чином, дисципліна «Історія туризму» повністю відповідає вимогам Стандарту вищої освіти України щодо практичної орієнтації та комплексності підготовки фахівців у сфері туризму.

Дидактичний потенціал курсу «Історія туризму». Курс «Історія туризму» характеризується значним дидактичним потенціалом, що підтверджується як змістовними можливостями дисципліни, так і її стійкою присутністю в освітніх програмах підготовки фахівців у сфері туризму в провідних університетах світу. У міжнародній академічній практиці історія туризму розглядається не як допоміжний або факультативний курс, а як фундаментальна складова туристичної освіти, яка забезпечує формування системного бачення розвитку туристичної діяльності.

У світовій науковій літературі історія туризму посідає окреме місце як самостійний напрям досліджень. Праці Дж. Уррі [6], Е. Коена, Дж. Волтона [5], М. Бойера, Д. Тімотті [4] та інших дослідників доводять, що туризм може бути адекватно зрозумілий лише через аналіз його історичної еволюції, соціальних функцій та культурних контекстів. Зокрема, Дж. Волтон у своїх працях підкреслює, що історія туризму дозволяє виявити структурні закономірності формування туристичних ринків і дестинацій, які залишаються актуальними й у сучасну добу глобалізованого туризму [5].

У дидактичному вимірі це знаходить відображення у широкому використанні історико-кейсного підходу, який застосовується у навчальних програмах університетів Великої Британії, Італії, Франції, Іспанії та США. Студенти аналізують реальні історичні приклади розвитку курортів, туристичних міст і регіонів (Брайтон, Ніцца, Венеція, Флоренція, Альпи, Карлові Вари), що дозволяє поєднати історичні знання з сучасними проблемами управління туризмом, овертуризму та сталого розвитку.

Суттєвим елементом дидактичного потенціалу курсу є робота з візуальними та картографічними джерелами, що є характерною рисою світових освітніх практик. У навчальних курсах активно використовуються історичні карти туристичних маршрутів, іконографія подорожей, рекламні матеріали туристичних компаній XIX–XX століть, архівні фотографії та путівники. Такі матеріали не лише підвищують наочність навчального процесу, але й формують у студентів просторове мислення та здатність аналізувати туристичні процеси в географічному вимірі.

У міжнародній педагогічній практиці курс «Історія туризму» часто інтегрується з дослідницькою складовою навчання. Студенти залучаються до міні-досліджень з історії туризму окремих регіонів, типів подорожей або туристичних інституцій. Це відповідає рекомендаціям Всесвітньої туристичної

організації щодо розвитку дослідницьких і аналітичних компетентностей майбутніх фахівців туризму.

Міждисциплінарний характер курсу «Історія туризму», характерний для світових освітніх програм, забезпечує його тісний зв'язок із географією туризму, культурною антропологією, історією культури, менеджментом і маркетингом туризму. Така інтеграція підсилює цілісність освітньо-професійних програм і дозволяє студентам формувати комплексне уявлення про туризм як багатовимірне явище.

Висновки. Освітній компонент «Історія туризму» посідає важливе місце в системі підготовки фахівців туризмологічного спрямування першого (бакалаврського) рівня. Його зміст і дидактичний потенціал повністю узгоджуються з вимогами Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 242 «Туризм» (2018 р.) та сприяють формуванню інтегральної, загальних і фахових компетентностей майбутніх бакалаврів.

Вивчення історії туризму забезпечує фундаментальну теоретичну базу для професійної діяльності, формує системне бачення туристичних процесів і підвищує готовність випускників до ефективної роботи в умовах динамічного розвитку туристичної сфери.

Список використаних джерел

1. Кузишин А.В. Формування туризму та гостинності як суспільного феномену: шлях від минулого до сучасності, Туризм і рекреація: виклики сьогодення (теорія і практика). Монографія. за заг. ред. д-ра геогр. наук, проф. А. Кузишина, Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2025. С. 8-64.

2. Кузишин А.В. Історія туризму: Навчальний посібник видання друге, доповнене та перероблене. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. 264 с.

3. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм. Режим електронного доступу – <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/242-Turizm-bakalavr.21.01.22.pdf>

4. Timothy, D. J. Cultural heritage and tourism: An introduction. Channel View Publications. 2011. 509 p.

5. Walton, J. K. (Ed.). Histories of tourism: Representation, identity and conflict. Channel View Publications. 2005. 244 p.

6. Urry, J. The tourist gaze: Leisure and travel in contemporary societies. SAGE Publications. 1990. 176 p.

ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

*Іван Каплун,
керівник виробничої практики ТНПУ*

Проблема запровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті знайшла своє відображення як у науковій дискусії, що активно відбувається останнє десятиріччя серед вітчизняних і зарубіжних фахівців, так і в нормативних документах, які регламентують діяльність системи освіти в Україні. Це – Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»; «Концепція Нової української школи», Національна рамка кваліфікацій України тощо. Зазначені документи відображають нові вимоги до структури змісту освіти й умов реалізації освітнього процесу, що передбачає кардинальну зміну в підготовці майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу [1].

Професійні компетентності вчителя – це комплекс знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для ефективної педагогічної діяльності, що охоплюють предметні знання, психолого-педагогічні методи, комунікативні та інформаційно-цифрові вміння, здатність до партнерства, інновацій, рефлексії, а також емоційно-етичну культуру й постійний саморозвиток, що відповідає вимогам сучасної освіти.

Серед ключових груп компетентностей вчителя виділяються наступні: предметно-методична, психолого-педагогічна, мовно-комунікативна, інформаційно-цифрова, компетентність педагогічного партнерства, інноваційна, рефлексивна, емоційно-етична, здоров'язберезувальна, оцінювально-аналітична, прогностична та проектувальна, здатність до навчання впродовж життя. Ці компетентності є основою для формування сучасного педагога, здатного відповідати викликам часу та вимогам Нової української школи (НУШ).

Система підготовки майбутнього вчителя географії у ЗВО України доповнює структуру загальнонавчальських компетентностей та виокремлює певні з них, враховуючи специфіку фахової підготовки та особливості освітньої програми. Професійні компетентності вчителя географії охоплюють предметні знання (фізична та суспільна географія, краєзнавство, географічні інструменти) і методичні навички (ІКТ, робота з картами, дослідницька діяльність), а також ключові компетентності (комунікація, цифрова грамотність, екологічна свідомість, здатність до навчання), що дозволяють ефективно формувати у учнів сучасний світогляд, критичне мислення та готовність до життя в

глобальному світі, поєднуючи теорію з практичними спостереженнями та краєзнавчою роботою.

На думку Л.М. Данченко і колег, вітчизняний досвід підготовки географів затвердив навчальну (польову) практику як невід'ємну ланку навчального процесу в системі вищої географічної педагогічної освіти. Навчальні (польові) практики сприяють більш глибокому засвоєнню і розширенню теоретичних знань студентів із фізико-географічних і гуманітарно-географічних наук, усвідомленню і сприйняттю ними специфіки територіальних комплексів різного рангу, динаміка розвитку яких визначається особливостями поєднання конкретних природних компонентів і напрямом антропогенного впливу [2].

Борисенко К.Б. вказує на те, що при підготовці майбутніх вчителів географії у стінах педагогічного університету обов'язковою умовою є врахування необхідності комплексного формування компетенцій як географічної, так і педагогічної спрямованості. За умови ефективної організації навчальних практик і відповідального ставлення до них студентів така форма роботи забезпечить майбутніх педагогів необхідними знаннями та вміннями, які можуть бути використані в роботі з учнями [1].

Отримані в ході навчальних практик компетенції можуть бути класифіковані за трьома основними категоріями на універсальні, загально-професійні та профільно-спеціалізовані.

Слушною є думка К.Б. Борисенко, про те, що в ході проходження навчальних практик студент-географ може оволодіти комплексом компетенцій. Отриманий компетентнісний комплекс повинен забезпечити можливість майбутнього вчителя географії виконувати професійні завдання в таких видах діяльності, як науково-дослідна, проектно-виробнича, організаційно-управлінська, просвітницька та педагогічна [1].

У сфері науково-дослідницької діяльності навчальні практики покликані готувати майбутніх професіоналів до завдань, серед яких: підготовка польового обладнання та спорядження; робота на експериментальних установках, моделях, робота на лабораторному обладнанні та приладах; складання розділів науково-технічних звітів, пояснювальних записок; складання оглядів, анотацій, рефератів і бібліографії за тематикою проведених досліджень; участь в роботі семінарів, науково-технічних конференцій, у підготовці публікацій; участь у проведенні комплексних географічних досліджень галузевих, регіональних, національних і глобальних проблем; виявлення природно-ресурсного потенціалу території та оцінка можливостей його госпо-дарського освоєння; оцінка антропогенних впливів на природне середовище, аналіз і узагальнення результатів науково-дослідних робіт із використанням сучасних досягнень науки і техніки, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду; виявлення і

діагностики проблем охорони природи та систем взаємодії суспільства і природи, до організації та проведення географічного й екологічного моніторингу; вирішення географічних завдань, пов'язаних зі стійким розвитком природно-територіальних систем; аналіз приватних і загальних проблем ефективності використання природних ресурсів, а також раціонального природокористування.

Навчальна практика повинна сприяти становленню компетенцій, необхідних педагогам-географам у проектно-виробничій діяльності. Серед них: участь у проведенні польових фізико-географічних досліджень із використанням сучасних технічних засобів; оформлення первинної документації польових даних, первинна обробка польової географічної інформації; збір, обробка, узагальнення фондових фізико-географічних і еколого-географічних даних із використанням сучасних методів аналізу і техніки; складання карт, схем, таблиць, графіків, виконання інших графічних робіт, що відображають результати досліджень; участь у роботах із територіального проектування і ландшафтного планування; розробка практичних рекомендацій щодо збереження природного середовища, еколого-економічна оптимізація господарської діяльності в містах і регіонах, розробка заходів щодо зниження екологічних ризиків, проектування типових природоохоронних заходів.

Навчальні практики забезпечують підготовку майбутнього педагога-географа до організаційно-управлінської діяльності, а це: робота з польовим спорядженням і обладнанням; участь в організації польових робіт; контроль за дотриманням техніки безпеки; організація географічних науково-дослідних польових і лабораторних робіт.

Складно переоцінити значення навчальних а, особливо, виробничої практики для формування професійних компетенцій майбутнього педагога для просвітницької та педагогічної діяльності. Отримані методичні та технологічні компетенції дозволять майбутнім педагогам: формувати екологічну культуру учнів, підвищувати їх геоекологічну грамотність; брати участь в інформаційно-аналітичній роботі в засобах масової інформації, громадських організаціях і об'єднаннях; успішно проводити навчальну та виховну роботу в загальноосвітніх закладах, дитячих і юнацьких об'єднаннях і організаціях;

розробляти і впроваджувати педагогічні проекти; займатися краєзнавчою роботою, організацією і проведенням освітніх екскурсій і туристських поїздок різного профілю .

Загально-професійні компетенції, що формуються в ході навчальних географічних практик, можуть бути розглянуті відповідно до видів діяльності.

До профільно-спеціалізованих компетенцій, формування яких можна

організувати під час проходження навчальних та виробничої практик, віднесено: здатність використовувати спеціалізовані знання у сфері географії для освоєння профільних методик і виконання завдань практики; готовність використовувати спеціалізовані знання із фізики, хімії, біології, природокористування, геоекології для виконання завдань практик; володіння прийомами інформаційно-описової діяльності: систематизації даних, структуривання наукового опису, проведення комплексних досліджень (виділення ключових категорій і понять, проблем, систематизація концепцій, технологій і методів рішення проблем, ведення власної бази даних, складання звітів, рефератів, методичних рекомендацій); здатність розуміти, викладати і критично аналізувати базову інформацію в науковому дослідженні, здатність використовувати теоретичні знання на практиці, вміння критично використовувати методи сучасної науки у практичній діяльності, можливість оцінити якість і достовірність досліджень [2].

Реалізація Концепції «Нова українська школа» передбачає не тільки формування професійних якостей майбутніх учителів географії, а й національних та загальнолюдських цінностей. Особливо це питання актуалізувалося з введенням нового Професійного стандарту вчителя.

Освітньо-професійною програмою 014. Середня освіта (Географія) визначено змістові та організаційні засади підготовки вчителів географії закладів загальної середньої освіти та передбачена безперервна педагогічна практика. Її обсяг має складати не менше 30 кредитів ЄКТС обов'язкової частини бакалаврської програми (починаючи з другого року навчання); та не менше 30 кредитів (включно з магістерським дослідженням) у межах обов'язкової частини магістерських програм.

Специфіка педагогічної практики полягає в повноцінній професійній навчально-виховній діяльності і є найефективнішою формою підготовки вчителя до майбутньої професійної діяльності. Під час педагогічних практик майбутні вчителі географії свідомо осмислюють свій професійний вибір. Педагогічна практика сприяє формуванню самооцінки майбутнього вчителя географії, є поштовхом до удосконалення його практичних умінь, навичок, використання нових інноваційних технологій навчання з метою досягнення позитивних результатів у майбутній педагогічній діяльності [3].

Сучасна система вищої педагогічної освіти посилює взаємозв'язок університетської підготовки майбутніх учителів із практичною діяльністю, що реалізується передусім через впровадження компетентнісного підходу, сутність якого полягає у формуванні здатності здобувачів освіти ефективно розв'язувати професійні завдання. Навчальна (польова) практика посідає важливе місце у структурі професійної підготовки майбутніх учителів географії, оскільки

сприяє формуванню спеціальних компетентностей як необхідної умови для реалізації ключових і базових компетентностей, що відображають специфіку географічної професійної діяльності. У процесі проходження навчальних практик студент-географ опановує комплекс компетентностей, структура та зміст яких зумовлюються типами професійних завдань, визначених освітньою програмою. Виробнича педагогічна практика формує у здобувачів освіти більше загальнонавчальських компетентностей у поєднанні з фаховими (географічними). Сформована сукупність компетентностей має забезпечити майбутньому вчителю географії готовність до виконання завдань у межах його якісної професійної педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Борисенко К.Б. Формування фахових компетентностей майбутніх учителів географії у процесі навчальних практик. Автореф. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.: 13.00.04, теорія і методика професійної освіти. Харків, 2019. 20 с.

2. Данченко Л.М., Непша О.В., Зав'ялова Т.В., Іванова В.М. Особливості формування професійно важливих компетенцій майбутніх учителів географії у процесі практичної підготовки. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.:КПУ, Запоріжжя.,зб. наук. пр., 2 (69)., 2020. С.112-117.

3. Воловик Л.М. Формування професійних якостей у майбутніх учителів географії під час практик. Інноваційна педагогіка.: Причорноморський НДІ економіки та інновацій, Одеса, вип. 67, том 1., 2024. С.61-65.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

*Віктор Шандригось,
декан факультету фізичного виховання
Петро Ладика,
завідувач кафедри теорії і методики
олімпійського та професійного спорту
Софія Бздир,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
освітньої програми «Фізична культура і спорт»*

Практична підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту є невід'ємною складовою професійної освіти та ключовою умовою формування педагогічної, методичної й тренерської компетентності. Виробнича (тренерська) практика забезпечує можливість застосовувати теоретичні знання на практиці, формує вміння професійної взаємодії, організації навчально-тренувального процесу та розвитку спортсменів різного рівня підготовленості [3, 8, 10, 11, 13 та інші].

Особливе значення має практика в дитячо-юнацьких спортивних школах, спортивних клубах і фітнес-центрах, де здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А7 «Фізична культура і спорт» виконують функції тренера-викладача, удосконалюють навички планування навчально-тренувального процесу, аналізу техніки вправ, контролю навантажень та роботи з різними віковими групами. Така діяльність сприяє формуванню професійної відповідальності, комунікативної компетентності, здатності приймати педагогічно обґрунтовані рішення [2, 13].

Сучасний навчально-тренувальний процес у видах спорту вимагає інтеграції інноваційних технологій, забезпечення високого рівня безпеки, точного дозування навантажень, а також глибоких знань з біомеханіки, фізіології та спортивної медицини. Тому заклади вищої освіти мають впроваджувати інноваційні методики організації практики, враховувати індивідуальні освітні траєкторії та забезпечувати компетентнісний підхід у підготовці майбутніх тренерів [4, 5, 8, 14].

Практика відіграє важливу роль не лише у професійному становленні студента, але й у розвитку його спортивних, морально-етичних та соціальних якостей, формуванні здорового способу життя та цілісного розуміння тренерської діяльності [1, 2, 3, 8, 9, 12, 14 та інші].

Мета дослідження – проаналізувати сучасні підходи до організації та проведення виробничої (тренерської) практики магістрів фізичної культури і спорту та визначити їх значення для розвитку професійних компетентностей майбутніх тренерів-викладачів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; аналіз тренувальних програм і документів ДЮСШ; спостереження за діяльністю студентів-практикантів; узагальнення педагогічного досвіду тренерів-викладачів.

Практика студентів є важливим складником процесу підготовки висококваліфікованих фахівців, що полягає в її спрямованості на закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами освіти під час навчання, набутті і вдосконаленні ними практичних навичок і вмінь. У процесі проходження різних видів практик відбувається розкриття і розвиток творчого, мотиваційного, лідерського потенціалу особистості в професійній діяльності майбутнього фахівця, напрацювання soft skills (надпрофесійних, гнучких або м'яких навичок), що відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність, професійну комунікацію та не пов'язані з конкретною професійною сферою [6, 7, 14].

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ) практична підготовка здобувачів вищої освіти, набуття ними професійних компетенцій є обов'язковими складниками їхньої професійної підготовки, необхідними для здобуття відповідного освітнього ступеня. Практична підготовка займає 10-12 % загального часу, відведеного на опанування здобувачем вищої освіти освітньо-професійних програм [14, 16].

Загальна мета практики полягає у підготовці студентів до виконання основних функцій майбутньої фахової діяльності, розвитку професійних компетентностей, формуванні професійних умінь і навичок під час застосування сучасних технологій, професійно значущих рис особистості. Різні види практики дають змогу студентам долучитися до системи організації діяльності за обраним фахом, вивчити досвід роботи провідних фахівців певної галузі, ознайомитися із кращими практиками, реалізувати модель самостійної роботи за індивідуальною освітньою траєкторією на конкретному робочому місці.

У ТНПУ практична підготовка здобувачів вищої освіти передбачає системність, комплексність, послідовність її проведення та ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, акмеологічного та студентоцентрованого підходів.

З урахуванням змушеного переходу на дистанційне навчання,

спричиненого пандемією та умовами воєнного стану в Україні, виникла необхідність пошуку й реалізації інноваційних підходів до організації та проведення різних видів практик, добору та впровадження інших форм і методів організації практичної підготовки студентів. Це пов'язано перш за все з тим, що нестандартні умови організації освітнього процесу, складником якого є практика, вимагають зміни формату спілкування, новітніх технологій навчання і викладання. Саме через важливість практики для підготовки конкурентоспроможного на ринку послуг фахівця до її ефективної організації висуваються додаткові вимоги, пов'язані з дотриманням безпечних умов організації освітнього процесу [8].

У ТНПУ серед інноваційних підходів до організації практичної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю А7 «Фізична культура і спорт» виокремлюємо:

1. Розроблене сучасне нормативно-правове та науково-методичне забезпечення практичної підготовки здобувачів освіти, що відповідає соціокультурним та освітнім викликам, потребам ринку праці.

2. Інтегрований підхід до організації видів практик, що передбачає синергію наукового та практичного складників, кожен з яких відображений у змісті практики та звітних документах.

3. Системну, послідовну організацію роботи зі здобувачами освіти щодо практичної підготовки, що включає обов'язкове проведення настановчої конференції на початку практики і звітної конференції після її закінчення, перманентний моніторинг за результатами проходження практики.

Упровадження онлайн-практики як однієї з форм її проведення в умовах дистанційного навчання та воєнного стану зі зміною форм, методів і прийомів роботи.

1. Створення умов для формування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти шляхом самостійного добору ними баз практик відповідно до здібностей та професійних потреб, інтересів.

2. Тісна взаємодія з роботодавцями та ключовими стейкхолдерами з питань формування реєстру баз практичної підготовки, потреб регіонального ринку праці.

3. Проведення публічних, гостьових лекцій провідними фахівцями галузі як підготовчий етап до проведення практики, удосконалення фахової майстерності та педагогічної техніки здобувачів освіти.

4. Організація і проведення практики на базі провідних закладів освіти (установ, організацій), спортивних клубів м. Тернополя і Тернопільської області.

Для організації і проведення різних видів практик у ТНПУ розроблено низку локальних нормативних документів, зокрема «Положення про організацію освітнього процесу», «Положення про дуальну форму здобуття вищої освіти в ТНПУ», «Положення про дистанційне навчання», «Положення про порядок реалізації права здобувачів вищої освіти на вільний вибір навчальних дисциплін», «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність», «Положення про організацію та проведення практик здобувачів вищої освіти», «Положення про систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти», «Положення про електронний навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни», «Положення про робочу програму навчальної дисципліни», «Положення про визнання результатів, здобутих у неформальній та інформальній освіті», «Положення про індивідуальний навчальний план здобувача вищої освіти», «Положення про сертифікатні програми», «Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти», «Положення про рейтингове оцінювання здобувачів вищої освіти», Угоди про педагогічну практику, «Концепція розвитку викладання, вивчення та використання іноземних мов здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників в ТНПУ», «Методичні рекомендації до проходження науково-педагогічної практики для здобувачів освіти освітнього рівня «магістр» спеціальності А7 «Фізична культура і спорт», «Щоденник практики», Програми практик тощо [14, 16].

Відповідно до навчального плану освітньо-професійної програми «Фізична культура і спорт» здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю А7 «Фізична культура і спорт» проходять виробничу (тренерську) практику [15].

1. Завдання та значення тренерської практики. Тренерська практика забезпечує студентам можливість набути досвіду індивідуальної та групової роботи з вихованцями, формує здатність приймати педагогічні рішення, оцінювати ефективність тренувальних заходів, здійснювати корекцію навчально-тренувального процесу та взаємодіяти в освітньому і спортивному середовищі. Вона сприяє розвитку техніко-тактичних, комунікативних, організаторських та аналітичних умінь майбутнього фахівця [10, 11, 13 та інші].

2. Сучасні підходи до проведення тренерської практики включають:

Контекстно-орієнтований підхід. Здійснюється з урахуванням конкретних умов закладу, специфіки цільової групи спортсменів, вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Такий підхід забезпечує оптимізацію навчально-тренувального процесу та максимальну відповідність практичних дій реальним потребам учасників.

Компетентнісний та особистісно-орієнтований підходи. Майбутні тренери повинні володіти широким спектром професійних компетентностей: лідерськими, комунікативними, стратегічними, творчими, аналітичними. Під час практики вагоме значення надається розвитку особистісних якостей, умінню працювати в команді, приймати рішення та здійснювати самооцінку діяльності.

Застосування різноманітних методів навчання. У навчально-тренувальний процес активно включаються ігрові, інтерактивні, практико-орієнтовані методи, діалог, моделювання ситуацій, імпровізаційні вправи, що робить навчання динамічним та ефективним.

Колаборативний підхід. Він передбачає співпрацю між усіма учасниками навчально-тренувального та освітнього процесу – тренерами, студентами-практикантами, спортсменами, медично-відновлювальними фахівцями – з метою формування ефективного спортивного середовища, розвитку колективної відповідальності та взаємопідтримки, що дозволяє досягати кращих результатів.

Командна взаємодія забезпечує комплексний підхід до підготовки спортсменів та підвищує ефективність практики.

Використання сучасних цифрових технологій. Цифровізація навчально-тренувального процесу охоплює:

- відеоаналіз техніки рухів (Coach's Eye, Dartfish тощо);
- використання мобільних платформ тренувальних додатків (Strong App, MyLift тощо);
- ведення онлайн-щоденників спортсменів і онлайн-журналів тренувань;
- використання різноманітних датчиків (VBT – velocity-based training тощо), хронометрів й пульсометрів;
- дистанційні тренування через відеозв'язок;
- застосування онлайн-платформ для методичної взаємодії, відеоконференцій, вебінарів тощо.

Ці інструменти підвищують доступність тренувань, дозволяють точно оцінити техніку, силу, швидкість руху та динаміку результатів, покращують зворотний зв'язок та дозволяють ефективно коригувати підготовку спортсменів.

Фокус на результатах навчання. Сучасна тренерська практика орієнтується не лише на процес, а й на досягнення конкретних вимірюваних результатів: розвиток фізичних якостей, вдосконалення техніки, формування мотивації, засвоєння тренером-практикантом професійних компетентностей, тобто на практичному використанні знань та навичок в професійній діяльності

та реальному житті. Магістри під час практики засвоюють принцип SMART-планування результатів.

Орієнтація на самовдосконалення тренера-практиканта. Постійне самоосвітнє зростання, вміння критично оцінювати власну діяльність, аналізувати тренувальний процес та запроваджувати інновації є важливими умовами професійної готовності майбутнього тренера-викладача. Сучасний тренер зосереджується на розвитку учасників як особистостей, допомагає їм розвиватися та самовдосконалюватися у різних сферах життя.

Ці підходи взаємодіють та трансформуються один в одного, дозволяючи учасникам освітнього процесі створювати унікальні підходи до проведення тренувань та навчання. Окрім цього, важливим елементом тренерської практики є постійне навчання та самовдосконалення самого тренера-практиканта, що дозволяє підтримувати високу якість проведення занять та відповідати на мінливі потреби та вимоги сучасного навчально-тренувального процесу.

3. Організаційні аспекти проведення тренувань під час практики. Організація занять під час тренерської практики має свої особливості, які повинні бути враховані при плануванні та проведенні тренувань:

- *індивідуалізація* тренувань відповідно до здібностей та потреб спортсменів. Кожен спортсмен має свої особливості, тому підхід до його тренування повинен бути індивідуальним. Тренер-практикант повинен аналізувати здібності та потреби кожного спортсмена, і відповідно до цього планувати тренування;

- *використання сучасних методів та технологій.* Сучасні технології та методи дозволяють підвищити ефективність тренувань та досягти кращих результатів. Наприклад, використання відеоаналізу дозволяє спостерігати техніку рухів спортсмена та виявляти помилки, що допомагає виправляти їх та підвищувати результативність тренувань;

- *системність та поетапність* планування занять. Тренер повинен мати чіткий план тренувань та завдань для кожного спортсмена. Тренування повинні бути систематичними та прогресивними, щоб досягати певних цілей;

- *регулярний моніторинг і оцінювання* розвитку спортсменів. Тренер повинен моніторити результати тренувань кожного спортсмена та оцінювати їх ефективність. Це дозволяє вчасно виправляти помилки та вдосконалювати методи тренувань;

- *створення комфортних і безпечних умов* для тренувань. Під час тренувань спортсменам потрібно бути комфортно. Тому тренер повинен створювати відповідні умови для тренувань: забезпечувати безпеку,

забезпечувати необхідне обладнання та інвентар, забезпечувати належну температуру та вологість в залі, на майданчику або на стадіоні;

- *розвиток ментальних навичок.* На успіх спортсмена впливають не лише його фізичні здібності, але й ментальні навички, такі як віра у себе, мотивація, концентрація уваги та ін. Тому тренер повинен розвивати ці навички у своїх спортсменів, наприклад, за допомогою психологічних тренувань;

- *розвиток спортивної культури.* Тренер повинен також формувати спортивну культуру серед своїх спортсменів. Це означає, що спортсмени повинні розуміти важливість режиму відпочинку, здорового способу життя, правильного харчування та інших аспектів, що впливають на результативність їх тренувань;

- *виховання дисципліни, відповідальності та самоорганізації.* Тренер повинен навчити спортсменів дотримуватись правил тренувань та змагань, бути відповідальними за свої вчинки та приймати рішення відповідно до обставин.

Висновки. Сучасні підходи до організації та проведення тренерської практики магістрів фізичної культури і спорту забезпечують високий рівень професійної підготовки майбутніх фахівців, сприяють їх особистісному та професійному розвитку, формують здатність ефективно організовувати навчально-тренувальний процес у різних спортивних закладах.

Запровадження контекстно-орієнтованих, компетентнісних, колаборативних та технологічних підходів, а також створення безпечного й комфортного середовища дозволяє підвищити якість практичної підготовки та забезпечити відповідність тренерської діяльності сучасним вимогам спорту і освіти.

Список використаних джерел

1. Арефьев В. Г., Михайлова Н. Д. Самостійна робота студентів під час педагогічної практики. Методичний посібник для студентів факультетів фізичного виховання 4-те вид. перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 120 с.

2. Виробнича практика в установах та організаціях спортивної спрямованості: Методичні рекомендації / Укладачі: Кутек Тамара, Вовченко Інна, Шаверський Віктор. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 28 с.

3. Гаценко В. П., Слаутіна Н. В. Тренерська практика в вищому навчальному закладі; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Навч.-наук. інт фіз. культури, спорту і здоров'я, Каф. теорії і методики фіз. виховання. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. 44 с.

4. Інноваційні технології в системі підвищення кваліфікації фахівців фізичного виховання і спорту : тези доповідей X Міжнародної науково-

методичної конференції, м. Суми, 14–15 листопада 2024 р., Суми : Сумський державний університет, 2024. 327 с.

5. Інноваційні технології фізичного виховання і спорту: навч. посіб. / Укладач: О. В. Юденко. К.: Національний університет оборони України, 2024. 360 с.

6. Сидоренко В. Професійний розвиток фахівців в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти: ключові компетентності і ресурси : електронний курс. Київ: ДУ «НМЦ «Агроосвіта», 2020.

7. Сидоренко В. В., Кулішов В. С., Торба Н. Г. Інноваційні підходи до організації видів практик здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2023, 5(1), 1-15. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5110>

8. Сущенко Л. П., Джуринський П. Б., Філатова З. І., Чустрак А. П., Царенко К. В., Ладика П. І. Особливості професійної підготовки майбутніх магістрів фізичної культури і спорту до науково-педагогічної діяльності. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, 2025, (11(198)), 204-208. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.11\(198\).41](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.11(198).41)

9. Шандригось В. І. Науково-педагогічна практика. Програма навчальної дисципліни підготовки магістра спеціальності 017 Фізична культура і спорт. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 16 с.

10. Шандригось В. І. Тренерська практика у підготовці магістрів з фізичної культури і спорту. Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді: Матеріали п'ятого регіонального науково-методичний семінару / За заг. ред. Огнистого А. В., Огнистої К. М. Тернопіль: В-во СМТ «ТАЙП», 2020. С. 164-169.

11. Шандригось В. І. Тренерська практика у підготовці магістрів з фізичної культури і спорту. Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2020. С. 40-45.

12. Шандригось В. І., Ладика П. І. Науково-педагогічна практика у підготовці магістрів з фізичної культури і спорту. Практична підготовка здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2022. С 12-15.

13. Шандригось В., Ладика П. Сучасні підходи до організації та проведення тренерської практики. Досвід та вдосконалення якості практичної підготовки: постковідні та мілітарні виклики: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2023. С. 16-19.

14. Шандригось В., Ладика П., Канюка А. Інноваційні підходи до науково-педагогічної практики здобувачів вищої освіти в період воєнного

стану. Актуальні питання практичної підготовки майбутніх фахівців: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2024. С. 13-22.

15. https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/magistr/fizvyh/017.php

16. https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/dokumenti-shcho-stosuyutsya-organ-zats-osv-tnogo-protsesu-v-tnpu.php

РАДІЙНА ПРАКТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЖУРНАЛІСТА: ЗМІСТ, МЕТОДИКА, РЕЗУЛЬТАТИ

*Наталія Дащенко,
доцент кафедри журналістики*

У сучасних умовах розвитку аудіомедій, зростання ролі подкастингу та цифрового радіомовлення практична підготовка з радіожурналістики набуває особливого значення. Вона забезпечує формування базових і спеціалізованих компетентностей, які неможливо сформувати лише теоретичним навчанням. Реальне редакційне середовище дозволяє студентам опанувати навички пошуку, запису та обробки аудіоінформації, удосконалити дикцію, розвинути слухове мислення й уміння працювати з технікою. Важливо, що саме практика сприяє становленню професійної відповідальності та медіаетичної культури. Тому аналіз змісту, завдань і результатів радійної практики є актуальною науково-методичною проблемою. Зміст навчальної практики з пресової і телевізійної спеціалізації бакалаврів журналістики висвітлено у публікаціях Н. Дащенко та Н. Білої [1; 2].

Мета повідомлення – проаналізувати зміст і структуру радійної практики, визначити її роль у формуванні професійних компетентностей журналіста та охарактеризувати ефективні методичні підходи до організації практичної діяльності студентів у радіоредакції.

Освітня програма «Журналістика» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в ТНПУ передбачає навчальну практику у друкованій пресі, онлайн-виданнях, у пресслужбах, на телебаченні і радіо. Для методичного забезпечення розроблено наскрізну [3] та робочі програми навчальної та виробничої практики, розроблено та розміщено у системі Moodle методичні матеріали, зокрема: програми практики за видами медіа, обов'язки студента під час практики, журналістські стандарти та безпека журналіста під час воєнного стану, звітні документи практики, критерії оцінювання матеріалів практики.

На третьому курсі студентам пропонується проходити практику на радіо, оскільки вони вивчили навчальний предмет «Журналістський фах: радіовиробництво і радіорежисура». Для цього розроблено **Програму практики зі спеціалізації на радіо**.

Мета і завдання практики: ознайомлення з роботою одного із підрозділів загальнонаціональної чи регіональної радіоорганізації, її форматом, структурою та функціональними обов'язками творчих працівників; набуття практичних навичок у створенні інформаційних / аналітичних матеріалів на

радіо; вивчення роботи редакції новин, процесу їх випуску; набуття навичок використання журналістської радіої техніки; набуття досвіду роботи в одному з тематичних підрозділів редакції; ознайомлення зі специфікою монтажу на радіо; збирання матеріалу для написання курсової роботи у формі інформаційного продукту (підготовленого або реалізованого).

Зміст практики: ознайомлення з діяльністю підрозділу загальнонаціональної чи регіональної редакції (з концепціями основних рубрик, радіоциклів, творчо-технологічним процесом утілення сценарію в передачу, особливостями прямоетерних програм (зі студії і з місця події), особливостями тематичного планування); типом мовлення радіостанції; плануванням сітки мовлення; організацією мовного дня (особливості побудови ранкових, денних, вечірніх і нічних відрізків мовлення, програм вихідного дня; поєднання у програмі різних типів мовлення, форм передач, жанрів); вивчення структури редакції та організації роботи інформаційної редакції радіокомпанії (служби новин), планування роботи редакційних служб та управління ними; опанування ролі інтерв'юера (вибір теми, об'єктів, учасників, написання тексту та підводки); набуття практичних навичок зі збирання інформації та написання новинних повідомлень і самостійних інтерв'ю та репортажів; підготовка власного етерного продукту (в інформаційних та аналітичних жанрах); ознайомлення з особливостями творчої поведінки та оволодіння навичками роботи радіожурналіста у прямому етері; закріплення й поглиблення теоретичних знань із вивчених дисциплін.

За час практики студент повинен:

- ознайомитися зі структурою, функціональними обов'язками творчих працівників радіоорганізації (підрозділу радіоорганізації);
- ознайомитись зі специфікою слухацької аудиторії і визначити, наскільки радіостанція задовольняє її попит на певний тип інформації;
- ознайомитися з технічним оснащенням радіостудії;
- виробити вміння працювати з мікрофоном, зокрема у запису й у прямому етері, з іншою технікою, що забезпечує транслявання в радіоетері;
- ознайомитися з процесом випуску новин на радіо;
- готувати редакційні оригінали, брати участь у редагуванні новин;
- підготувати до етеру не менше шести власних матеріалів з урахуванням формату радіостанції.

У результаті практики студент повинен:

- знати засади організації роботи радіоорганізації, внутрішні документи, що регламентують її діяльність;

– визначити обсяг інформаційного радіомовлення радіостанції; основні джерела інформації; структуру і штат редакційного колективу; службові обов'язки працівників відділу інформації;

– знати теорію і практику журналістської творчості, організацію роботи редакції новин, техніку їх випуску;

– уміти працювати з електронними базами даних, паперовими документами, зверненнями та запитами слухачів, готувати до випуску дайджестові матеріали;

– засвоїти методику пошуку інформації в інтернеті та технології перевірки цієї інформації;

– набути практичних навичок збирання матеріалу для інформаційних етерів, роботи на виїзді (на місці події), проведення інтерв'ю на радіо та його використання в новинному сюжеті;

– набути навичок написання новинних сюжетів;

– знати радійну техніку та вміти з нею працювати;

– уміти планувати сітку мовлення на день, тиждень з урахуванням формату радіостанції та співвідношенням робочий / вихідний день;

– уміти складати порядок денний новинного випуску, планувати роботу відділу;

– брати участь в обговоренні журналістських матеріалів в авторських блогах;

– подати у документації характеристику, звіт, щоденник практики та не менше шести власних матеріалів (на мобільних носіях пам'яті), що вийшли в етер (рекомендовані жанри – радіозамітка, радіозвіт, репортаж, коментар).

Практика на радіо є ключовою для формування професійних компетентностей журналіста, оскільки саме в реальних етерних умовах студент опановує швидко й точну роботу з інформацією, набуває навичок живого мовлення та аудіокомунікації. Вона дає змогу освоїти технічні аспекти радіовиробництва – запис, монтаж, роботу з етерним обладнанням. Крім того, практика формує відповідальність, стресостійкість і здатність працювати в команді, що є невід'ємними складниками професійної майстерності журналіста.

Під час радійної практики студент працює з базовими інформаційними жанрами: радіозаміткою, радіозвітом, репортажем і коментарем. Саме вони формують ядро професійних компетентностей журналіста і відображають специфіку оперативного аудіовисвітлення подій. Радіозамітка навчає майбутнього журналіста чіткості, лаконічності й уміння передавати головні факти в стислому форматі, що є основою новинного мовлення. Радіозвіт дозволяє оволодіти навичками структурованого викладу події з поясненнями та деталями, формуючи здатність аналізувати інформацію і доносити її до слухача

зрозуміло й логічно. Репортаж, як жанр живого емоційно забарвленого мовлення, розвиває спостережливість, вміння працювати на місці події та передавати атмосферу події через звук, що є ключовою компетентністю радіожурналіста. Коментар формує навички роботи з експертними оцінками, вміння ставити запитання, відбирати релевантні фрагменти інтерв'ю і забезпечувати аналітичну складову етерного продукту. Саме завдяки роботі з цими жанрами студент здобуває комплексний досвід, необхідний для створення професійних аудіоматеріалів, які відповідають стандартам точності, оперативності та виразності радіомовлення.

У процесі проходження практики важливим є наставництво викладача, призначеного методистом. Саме він покликаний супроводити, консультувати студента. При цьому суттєвим є застосування методичних підходів до організації практичної діяльності студентів у радіоредакції (з урахуванням змісту програми практики). Ефективними у співпраці викладача-методиста, журналіста-наставника і студента-практиканта спеціальності «Журналістика» вважаємо подані далі підходи.

Модульно-поетапний підхід. Практична підготовка вибудовується у певній послідовності: від ознайомлення з редакцією та її форматом до виконання окремих журналістських операцій, а далі до самостійного створення етерного продукту. Такий підхід забезпечує поступове ускладнення завдань, дозволяє студенту закріпити базові навички (пошук інформації, робота з джерелами, запис синхронів), а згодом – перейти до більш професійних дій (підготовка сюжетів, випуск новин, робота в прямому етері).

Навчання через діяльність. Студент занурюється у реальний редакційний процес: бере участь у новинних нарадах (п'ятихвилинках), їде на події, записує інтерв'ю, монтує сюжети, готує матеріали до етеру. Це дозволяє «прожити» професійну ситуацію і сформувані практичні навички, які не можна засвоїти виключно теоретично: голосове мовлення, технічний запис, синхронізацію звуку, оперативне редагування.

Кероване наставництво. Особиста взаємодія з досвідченим редактором або радіожурналістом особливо важлива. Наставник демонструє робочі алгоритми, коментує помилки, дає рекомендації щодо структури сюжету, логіки подачі, роботи з голосом і технікою. Такий підхід забезпечує корекцію вмінь «тут і тепер» і сприяє формуванню професійної етики й відповідальності.

Ротація видів діяльності. Студент послідовно проходить різні етапи роботи радіоредакції – інформаційну службу, репортерську роботу, монтаж, прямоетерні студійні блоки. Ротація дає змогу побачити повний цикл створення аудіопродукту, зрозуміти взаємодію між підрозділами та оволодіти широким

спектром компетентностей (від підготовки тексту до роботи з етерним обладнанням).

Освоєння жанрової палітри радіожурналістики. Виконання завдань у жанрах радіозамітки, звіту, репортажу, коментаря формує різні професійні навички: лаконічність, структурованість, емоційну виразність, аналітичність, уміння працювати з експертами. Методично важливо забезпечити поступове освоєння жанрів – від простіших до складніших.

Практика рефлексії та самоаналізу. Після кожної роботи студент аналізує отриманий матеріал: сильні сторони, композиційні помилки, точність фактів, якість монтажу, подачу голосом. Рефлексивний щоденник чи короткі письмові самооцінки дають змогу побачити власний професійний прогрес.

Інтеграція технічних і творчих навичок. Ефективна методика передбачає поєднання творчої частини (продумування структури сюжету, підбір синхронів) із технічною (запис, монтаж, робота над етерною програмою). Так студенти розуміють, що радіожурналістика – це комплексна діяльність, де важливі і технічна грамотність, аналітичне / публіцистичне подання інформації.

Робота в команді та участь у редакційних процесах. Включення студентів у наради, колективне обговорення, дискусії і редагування матеріалів привчає їх до командного обміну думками, дотримання термінів та узгодження контенту з редакційними вимогами. Це формує навички професійної комунікації й медіалогіки.

Практичний алгоритм денного завдання студента під час проходження радійної практики (Таблиця 1) сприятиме ефективній самоорганізації праці. Він охоплює повний цикл роботи над інформаційним матеріалом – від планування до підбиття підсумків.

Таблиця 1

Алгоритм денного завдання студента під час радіопрактики

№ з/п	Вид діяльності	Зміст діяльності
1.	Ранкова нарада та визначення теми	участь у новинній нараді; вибір теми або події для висвітлення; уточнення формату матеріалу (замітка, звіт, репортаж, коментар); погодження завдання з редактором
2.	Підготовка до виїзду або дослідження теми	збір базової інформації (бекграунд, попередні новини, офіційні джерела); визначення ключових питань для героя чи експерта; підготовка техніки: перевірка диктофона, мікрофона, карт пам'яті, заряд батарей; формування плану запису (послідовність синхронів, локації)
3.	Збирання інформації на місці події	запис інтерв'ю або коментарів; фіксація атмосферних звуків (ambient sound) для репортажу; отримання оперативних коментарів свідків, організаторів, офіційних осіб; уточнення фактів, дат, цифр, прізвищ для уникнення помилок

4.	Підготовка та написання матеріалу тексту	аналіз зібраної інформації; вибудова композиції сюжету: ліди, основні блоки, синхрони; написання тексту з урахуванням формату радіо: лаконічність, чіткість, темпоритм; узгодження тексту з редактором
5.	Запис і монтаж матеріалу	начитка тексту в студії або в польових умовах; добір синхронів, шумів, музичних перебивок (за потреби); технічний монтаж сюжету (обрізання, чистка, вирівнювання звуку); підготовка фінального аудіофайлу відповідно до етерних вимог
6.	Передача матеріалу до етеру	завантаження сюжету в редакційну систему; повідомлення редакторові або черговому журналісту про готовність; внесення матеріалу до сітки мовлення (за потреби)
7.	Отримання фідбеку та аналіз роботи	коротке обговорення матеріалу з редактором: сильні сторони, недоліки, технічні помилки; внесення коригувань у разі потреби; запис у щоденнику практики результатів роботи й висновків щодо професійного зростання

Ще одним важливим методичним інструментом в організації та проходженні практики на радіо може бути структурований чек лист (Таблиця 2), який можна використовувати щодня або як загальний контроль виконання програми практики. Цей контрольний список – це перелік завдань, дій або пунктів, які необхідно перевірити, виконати або врахувати. Він призначений для самоорганізації, систематизації роботи, уникнення помилок, відстежування і забезпечення повноти процесу, заощадження часу.

Таблиця 2

Чеклист студента-практиканта на радіо

№ з/п	Блок	Зміст і форми роботи
1.	Організаційний	<ul style="list-style-type: none"> – ознайомився з редакцією, її структурою та форматом мовлення; – пройшов інструктаж щодо техніки безпеки та роботи з обладнанням; – має доступ до студії, монтажною та редакційних ресурсів; – ознайомився з внутрішніми інструкціями та графіком мовлення
2.	Планування роботи	<ul style="list-style-type: none"> – відвідав ранкову нараду; – обрав тему дня та погодив її з редактором; – визначив жанр матеріалу (замітка, звіт, репортаж, коментар); – підготував план роботи: джерела, локації, спікери
3.	Підготовка техніки	<ul style="list-style-type: none"> – перевірів диктофон / студійний мікрофон; – переконався в достатній кількості пам'яті та заряду батарей; – налаштував рівень запису; – перевірів наявність картки пам'яті, кабелів, навушників
4.	Збір інформації	<ul style="list-style-type: none"> – зібрав базову інформацію з відкритих джерел; – підготував запитання для інтерв'ю; – записав синхрони/коментарі; – зафіксував атмосферні звуки (для репортажу); – перевірів факти, дати, прізвища
5.	Підготовка матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> – написав текст сюжету відповідно до жанру; – побудував логічну структуру (лід / основна частина / фінал);

		<ul style="list-style-type: none"> – узгодив текст з редактором; – врахував формат радіостанції
6.	Запис і монтаж	<ul style="list-style-type: none"> – начитав текст чітко та технічно правильно; – добрав якісні синхрони; – виконав монтаж: очищення звуку, вирівнювання рівнів; – перевірів готовий файл (відсутність шумів, пауз, помилок)
7.	Передача матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> – завантажив матеріал у редакційну систему; – передав редактору або черговому журналісту; – переконався, що матеріал включено у сітку мовлення – зберіг копію у своєму архіві (для звіту)
8.	Самооцінка та рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> – отримав фідбек від редактора; – зафіксував висновки у щоденнику практики; – позначив власні сильні сторони та напрями покращення; – оцінив виконання денного плану (1–2 матеріали)
9.	Документація практики	<ul style="list-style-type: none"> – записи у щоденнику практики щодня; – збір власних матеріалів (аудіофайлів, текстів); – упорядкування чернеток інтерв'ю, підводок, монтажних листів; – формування звіту практики

Висновки. Практична підготовка на радіо є ключовою складовою формування професійних компетентностей майбутнього журналіста, оскільки забезпечує поєднання теоретичних знань із реальним досвідом роботи в медіасередовищі. Вона дозволяє студентам освоїти повний цикл створення аудіоконтенту – від пошуку та збирання інформації до запису, монтажу та підготовки матеріалів до етеру, що відповідає вимогам сучасної журналістики. Робота з основними радіожанрами (радіозаміткою, радіозвітом, репортажем, коментарем) сприяє розвитку лаконічності, структурності, емоційної виразності та аналітичності, що є необхідними рисами професійної майстерності журналіста. Практика в редакції також розвиває володіння технікою, уміння працювати з мікрофоном, записувальними пристроями й монтажними програмами. Важливим результатом є формування відповідальності, стресостійкості та вміння діяти в обмежених часових рамках, зберігаючи точність і достовірність інформації. Ефективними є методичні підходи, побудовані на поступовому ускладненні завдань, наставництві, ротації видів діяльності та щоденній рефлексії. Таким чином, радійна практика забезпечує комплексне професійне зростання студента, формує цілісне бачення редакційного процесу й суттєво підвищує рівень його готовності до подальшої журналістської діяльності.

Список використаних джерел

1. Дащенко Н. Л. Зміст навчальної практики з пресової спеціалізації бакалаврів журналістики. *Практична підготовка ЗВО: стан, виклики, перспективи* : Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль : Вектор, 2019. С. 68–75.
2. Дащенко Н. Л., Драган-Іванець Н. В. Вивчення дисципліни із телевиробництва та структура навчальної практики з телевізійної спеціалізації бакалаврів журналістики. *Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах* : Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль : Вектор, 2020. С. 15–21.
3. Наскрізна програма практичної підготовки здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «Журналістика» спеціальності С7 Журналістика галузі знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / розробник: Н. Л. Дащенко. 2025. 28 с.

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПРОСТІР ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ «МЕТОДИЧНОГО ФЕСТИВАЛЮ» ТА ОНЛАЙН-КОНКУРСУ «КРАЩИЙ ЮНИЙ ВЧИТЕЛЬ РОКУ» НА ФВ-СТОРИНЦІ «ЛІНГВІСТКА_ТНПУ»

*Галина Вишнеvsька,
доцент кафедри української мови та славістики
Ірина Заваринська,
доцент кафедри української мови та славістики*

Сучасна педагогічна освіта живе у постійному русі: традиційна аудиторія плавно перетікає у віртуальні простори, а професійний досвід студента формується не лише на уроці, але й у цифрових мережах, де народжуються нові форми комунікації, підтримки, творчості та публічної самопрезентації. «Одним із ефективних шляхів удосконалення педагогічної практики є чіткий, правильно складений план. Висока результативність практичної діяльності майбутніх педагогів багато в чому залежить від дотримання ними цілей та завдань практики, гарної самоорганізації» [3, с. 18].

Так, на факультеті філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка вже третій рік поспіль підсумок педагогічної практики проходить у форматі «Методичного фестивалю», який відбувається у листопаді. Саме він став яскравим прикладом поєднання академічних традицій із сучасними форматами взаємодії. Особливу роль у цьому процесі відіграє конкурс «Кращий юний вчитель року», який проводиться на Facebook-сторінці «ЛінгВістка_ТНПУ» [4]. Модераторами та організаторами конкурсу є старші методисти факультету – Галина Вишнеvsька та Ірина Заваринська (Рис. 1).

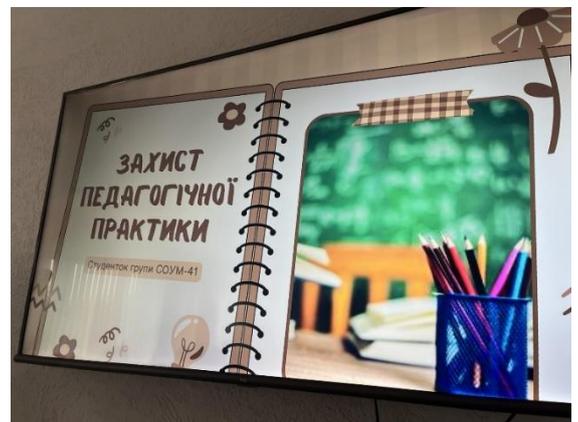

Рисунок 1. Презентацію основних моментів практики готує кожна група

Конкурс не лише мотивує студентів до творчості, а й відкриває для них інший вимір педагогічної діяльності – цифровий простір, де кожен пост перетворюється на окрему педагогічну історію, а кожна реакція читачів – на свідчення професійного зростання. На цьому факторі наголошує Г. Генсерук: «Новий погляд на роль педагогічної практики у сучасній вищій педагогічній

освіті передбачає зміну умов організації педагогічної практики та її інформаційної підтримки» [2, с. 28]. Розробники конкурсу переконані, що цифрова взаємодія доповнює практику в школі, створюючи місток між теорією, аудиторією, класною кімнатою та інформаційним середовищем соцмережі.

Рисунок 2. Організатори та модератори "Методичного фестивалю"

Метою цієї праці є аналіз:

- 1) змістових та організаційних аспектів «Методичного фестивалю» (2023-2025 років);
- 2) ролі соцмереж у підтримці професійного становлення студентів;
- 3) значення онлайн-конкурсу «Кращий юний вчитель року» для розвитку педагогічної компетентності й творчої самоідентифікації майбутніх учителів української мови і літератури.

Щодо формату, то він уже має усталений порядок. Захід урочисто відкриває декан факультету чи завідувач кафедри української мови та славістики.

Доповідачі наголошують на важливості перших педагогічних кроків. Голова профкому та завідувач практик відзначає зміни, які відбуваються зі студентами за час роботи в школах, де вони впевненіше працюють з дітьми, чіткіше усвідомлюють власну місію й відповідальність, починають відчувати себе не спостерігачами, а повноцінними вчителями.

Особливу атмосферу заходу створюють й фільми, презентовані студентами-практикантами. У кожному відео – живі сцени з уроків, де дитячі очі світяться цікавістю, де слова лунають упевнено й щиро, де народжується взаємна довіра.

Студенти демонструють нестандартні методи роботи, вправи, міжпредметні зв'язки, елементи гри, культурні практики – усе те, що оживлює урок [1].

Прикрасою заходу завжди є запрошення юних талановитих гостей – учнів Тернопільського НВК «Школа-лицей №2», мистецького лицю № 21 та ін. Їхні поетичні виступи завжди звучать ніжно,

Рисунок 3. Педагогічні напрацювання наших четвертокурсників

проникливо, ніби місточок між дитинством і професією, яку обирають студенти. Музичні композиції, якими наповняють зал емоціями: теплою радістю, легким світлом, вдячністю. Саме такі моменти підкреслюють важливість педагогічної професії – у ній завжди є місце мистецтву, красі, голосам дитячої творчості.

Рисунок 4. Методисти та учасники

Слід відзначити величезну роль викладачів-методистів у підтримці майбутніх учителів. Привітальні слова викладачів кафедр факультету стають не просто формальністю, оскільки лунають від людей, які йдуть поруч зі студентами щодня, скеровують, надихають, підтримують. У виступах звучить усвідомлення: практика – це міст між навчанням і професією, і його студенти проходять гідно.

Рисунок 5. Краща юна вчителька - 2023 - Софія Кріль

Так, конкурс «Кращий юний вчитель року»: цифрова платформа як педагогічний простір. Впродовж трьох років конкурс на сторінці «ЛінгВістка_ТНПУ» стає справжньою подією для факультету. Він проходить наприкінці практики й дає можливість студентам:

- 1) представити власні педагогічні ідеї;
- 2) популяризувати українську мову та культуру;
- 3) отримати зворотний зв'язок від аудиторії;
- 4) відчутти публічне

визнання.

Переможницями було обрано Софію Кріль (2023 р.), Софію Котис (2024 р.), Аліна Ничипорук (2025 р.), котрі отримали нагороди й теплі компліменти – символічні, але такі важливі для мотивації.

Отже, цей конкурс формує:

- 1) цифрову компетентність (уміння презентувати досвід у соцмережах);
- 2) педагогічну рефлексію (аналіз власних уроків);

Рисунок 6. Софія Котис - переможниця конкурсу у 2024-му році

- 3) креативність (пошук нестандартних рішень);
- 4) відчуття професійної спільноти.

У цифровому середовищі студент перестає бути «практикантом» – він стає автором контенту, педагогом, творчою особистістю, яка впливає на інших.

Завдяки конкурсу відбувається синергія традиційної практики та цифрової комунікації. Педагогічна практика – це світ реальних уроків, реальних дітей, реальних відповідальностей. Конкурс у соцмережі – світ публічної творчості, цифрового діалогу, педагогічної репутації. Разом вони створюють розширений освітній простір, де студент розвивається

багатовимірно: у школі – як учитель; в університеті – як дослідник; у соцмережі – як комунікатор і творець контенту. Саме така багатощарова модель освіти відповідає викликам XXI століття.

Рисунок 7. Аліна Ничипорук - краща філологиня 2025-го року

Список використаних джерел

1. Вишнеvsька Г., Голинська М., Марцінковська І., Фармагей Ж. Педагогічні аспекти формування ідентичності здобувача освіти (під час проходження практики). *Актуальні питання практичної підготовки майбутніх фахівців : Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару*. Тернопіль : Вектор, 2024. С. 78–86. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34743> (дата звернення: 08.12.2025 р.).

2. Генсерук Г. Інформаційно освітнє середовище підтримки студентів у педагогічній практиці. *Практична підготовка ЗВО: стан, виклики, перспективи: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару*. Тернопіль: Вектор. 2019. С. 28–31.

3. Каплун І. Педагогічна практика: аналіз змісту та шляхи удосконалення. *Практична підготовка ЗВО: стан, виклики, перспективи: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару*. Тернопіль: Вектор. 2019. С. 14–21.

4. Лінгвістка_ТНПУ. Фб-сторінка. URL : <https://www.facebook.com/groups/342172641596385> (дата звернення: 09.12.2025 р.).

МАТЕРІАЛИ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРОК ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ

*Марія Наливайко,
доцент кафедри української мови та славістики
Діана Олексюк*

Курс «Українська діалектологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка є складником освітньої програми для студентів спеціальностей А4.01 Середня освіта (Українська мова і література) та А4.01 Середня освіта (Українська мова і література), А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література) зі спеціалізацією А4.021 Англійська мова та зарубіжна література.

Традиційно у вивченні курсу з української діалектології використовують підручники за редакцією Федота Жилка, Йосипа Дзендзелівського, Степана Бевзенка, Івана Матвіяса. А в 2023 році вийшов новітній підручник Наталії Глібчук та Оксани Костів «Українська діалектологія» [1].

Діалектологічна майстерня (<https://www.youtube.com/channel/UCc3TRyFvzWKz-jfDXO4myvg>) [3], яка з 2023 року функціонує у Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка, створена для забезпечення дослідження діалектів української мови.

Протягом тривалого часу студенти факультету філології і журналістики зібрали унікальний діалектний матеріал, який репрезентує риси різних ареалів поширення говірок української мови. Це дає змогу записувати тексти транскрипцією та аналізувати діалектні особливості.

Отже, залучення студентів до участі в дослідженнях діалектного простору в межах Діалектологічної майстерні дозволяє зробити висновок, що найкращі результати можна отримати, застосовуючи комплекс традиційних та інноваційних методів, залежно від конкретної поставленої мети роботи.

Матеріали діалектологічної практики початку ХХІ ст., зібрані студентами-філологами Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, опубліковано у збірнику текстів [2].

Студенти отримують завдання вивчити особливості саме своєї говірки, а запис мовлення діалектоносіїв на диктофон чи відео робить зібраний матеріал науково достовірним і таким, який стає надійним джерелом для наукових узагальнень. Отже, матеріали діалектологічної практики сьогодні – одне з надійних джерел дослідження говіркового мовлення для синхронної діалектології.

Список використаних джерел

1. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів : ЛА “Піраміда”, 2023. 572 с.
2. Матеріали діалектологічної практики: збірник текстів / уклад. Панцьо С. Є. та ін.. Тернопіль, 2013. 155 с.
3. YouTube-канал Діалектологічна майстерня. [Електронний ресурс].
Режим доступу : <https://www.youtube.com/channel/UCc3TRyFvzWKz-jfDXO4myvg>

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ ОЦІНКИ СТРУКТУРА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

*Назар Янець,
аспірант кафедри географії України і туризму*

Після завершення децентралізаційної реформи та формування територіальних громад в Україні різко зросла потреба в інструментах, які дозволяють обґрунтовано управляти просторовим розвитком, ресурсами та екологічними ризиками на локальному рівні. Землекористування у цьому контексті є «ядром» просторової політики: саме структура земельних угідь визначає виробничий профіль території, екосистемні послуги, просторову організацію розселення, транспортну доступність, уразливість до деградації ґрунтів і кліматичних ризиків.

Практичне оцінювання структури землекористування територіальної громади доцільно здійснювати на основі поєднання кількох джерел інформації, що дозволяє забезпечити повноту, достовірність і актуальність результатів. Оптимальним є підхід, заснований на триангуляції даних, тобто їх перехресній перевірці з різних інформаційних масивів. Такий підхід зменшує ризик викривлення результатів і підвищує обґрунтованість подальших управлінських рішень.

Першу групу джерел становлять кадастрово-облікові дані, які відображають офіційну структуру земельних угідь громади, форми власності та наявні обмеження у використанні земель. Саме ці дані формують нормативну та правову основу для планування і є базовою рамкою для прийняття рішень органами місцевого самоврядування.

Другою групою є матеріали просторового планування громади, зокрема генеральні плани населених пунктів, детальні плани територій, матеріали функціонального зонування та підготовчі документи комплексного плану просторового розвитку. Вони дозволяють простежити запроєктоване або допустиме використання земель, а також співвіднести його з фактичним станом землекористування.

Третю групу джерел формують дані дистанційного зондування Землі та результати геоінформаційного аналізу. Їх використання дає змогу актуалізувати інформацію про фактичне землекористування, оцінити динаміку змін у просторі та часі, а також виявити конфлікти використання земель. До таких конфліктів належать, зокрема, фактична забудова на землях іншого цільового призначення, розорювання схилів і заплав, поява деградаційних ділянок або зміна площ водних об'єктів.

Поєднання кадастрових, планувальних і геоінформаційних даних відповідає сучасній логіці оцінювання землекористування у контексті сталого розвитку, де важливе місце відводиться інтеграції статистичної інформації та просторових даних, зокрема при розрахунку індикаторів, пов'язаних із досягненням Цілей сталого розвитку.

Для проведення аналітичних розрахунків на рівні територіальної громади доцільно застосовувати укрупнену класифікацію земельних угідь, яка є сумісною з кадастровою та статистичною логікою і водночас придатною для геоінформаційного аналізу. Така класифікація дозволяє отримати узагальнену, але аналітично достатню картину землекористування.

Запропонована класифікація є достатньою для розрахунку ключових показників сталості землекористування та для подальшого використання результатів оцінки у планувальних документах, зокрема при формуванні функціонального зонування та режимів використання території.

Для забезпечення зв'язку оцінки землекористування з принципами сталого розвитку доцільно застосовувати багаторівневу систему індикаторів, яка поєднує структурні, екологічні та цільові показники.

На першому рівні використовуються структурні індикатори, що відображають баланс земельних угідь. Вони включають частки основних типів землекористування, показники фрагментації природних територій, а також частку земель, на які поширюються спеціальні режими використання або обмеження, зокрема природоохоронні та водоохоронні.

Другий рівень охоплює індикатори екологічної стабільності та антропогенного навантаження. До них належить коефіцієнт екологічної стабільності території, який розраховується як співвідношення стабілізуючих угідь, таких як ліси, луки, водні об'єкти та природоохоронні території, до дестабілізуючих угідь, передусім ріллі та забудованих земель. Додатково використовується індекс антропогенної трансформації, що базується на ваговій оцінці різних типів землекористування, а також індикатори ризику деградації ґрунтів, які можуть оцінюватися через частку ріллі на схилах, скорочення площ природних угідь або фрагментацію лісового покриву.

Третій рівень індикаторів пов'язаний із логікою Цілей сталого розвитку. Для урбанізованих осередків громади доцільно застосовувати підхід, закладений в індикаторі ефективності землекористування, який порівнює темпи розширення забудови з демографічною динамікою. Для природоохоронного блоку оцінка структури угідь співвідноситься з цілями збереження та відновлення наземних екосистем, що дозволяє узгоджувати локальні рішення з глобальними орієнтирами сталого розвитку.

Застосування такої системи індикаторів робить планувальні рішення територіальних громад вимірюваними, порівнюваними та придатними для використання у проєктах, що реалізуються за підтримки державних або міжнародних донорських програм.

Оцінювання структури землекористування доцільно здійснювати за послідовним алгоритмом, що поєднує аналітичні та просторові етапи. На початковому етапі формується база землекористування громади у вигляді зведеної матриці угідь, де фіксуються їх площі, частки та, за наявності даних, динаміка змін у часі, а також окремо зазначаються землі з правовими обмеженнями.

Наступним етапом є просторова верифікація, під час якої кадастрова структура зіставляється з фактичним землекористуванням на основі матеріалів дистанційного зондування та ортофотопланів. Це дозволяє виявити території конфліктного або ризикового використання, зокрема деградовані схили, заплави з порушеним режимом використання або зони неконтрольованого розширення забудови.

На третьому етапі здійснюється розрахунок індикаторів сталості, включно зі структурними показниками, коефіцієнтами екологічної стабільності та, за можливості, елементами оцінки ефективності землекористування для урбанізованих територій. Отримані результати слугують основою для типологізації громад за домінантними моделями землекористування, такими як аграрно-інтенсивна, аграрно-екологічно збалансована, змішана або природоорієнтована.

Завершальним етапом є трансформація аналітичних висновків у планувальні рішення. Результати оцінки використовуються для визначення пріоритетів функціонального зонування, встановлення режимів використання територій, планування природоохоронних і відновлювальних заходів, а також формування портфеля проєктів, спрямованих на підвищення екологічної стійкості та просторової збалансованості громади. Такий підхід безпосередньо узгоджується з логікою комплексного плану просторового розвитку території громади.

Запропонований табличний шаблон (табл. 1) призначений для уніфікованого збору та систематизації показників, необхідних для оцінки структури землекористування територіальних громад у контексті реалізації принципів сталого розвитку. Його використання дозволяє поєднати кадастрово-облікові дані, матеріали просторового планування та результати геоінформаційного аналізу в єдиній аналітичній матриці, придатній для подальшої інтерпретації та управлінських рішень.

Перший блок таблиці забезпечує базову ідентифікацію громади та створює демографічно-просторовий контекст аналізу. Другий блок фіксує структуру земельних угідь у площинному та відносному вимірах, що є вихідною основою для оцінки балансу землекористування. Третій блок дозволяє виявити просторові та екологічні особливості використання земель, зокрема співвідношення стабілізуючих і дестабілізуючих угідь та наявність факторів потенційної деградації.

Четвертий блок спрямований на розрахунок узагальнених індикаторів сталості, які дозволяють перейти від описового аналізу до кількісної оцінки екологічного стану території. П'ятий блок доцільний для громад з вираженими процесами урбанізації та використовується для спрощеної оцінки ефективності землекористування в логіці міжнародних підходів до сталого просторового розвитку. Завершальний блок таблиці забезпечує типологізацію громад та формування практичних рекомендацій для просторового планування, комплексного плану просторового розвитку та екологічно орієнтованих управлінських рішень.

Такий табличний інструмент є універсальним для застосування в територіальних громадах Тернопільської області та може бути використаний як у наукових дослідженнях, так і в практиці органів місцевого самоврядування, проєктних організацій і розробників містобудівної документації.

Таблиця 1

Шаблон збору показників для оцінки структури землекористування територіальних громад у контексті сталого розвитку

№	Показник / характеристика	Одиниця виміру	Значення	Джерело даних	Примітки
1	Загальні характеристики громади				
1.1	Назва територіальної громади	–			
1.2	Площа громади	га			
1.3	Чисельність населення	осіб			
1.4	Тип громади (сільська/селищна/міська)	–			
2	Структура земельних угідь				
2.1	Рілля	га / %			
2.2	Багаторічні насадження	га / %			
2.3	Сіножаті	га / %			
2.4	Пасовища	га / %			
2.5	Лісові землі	га / %			
2.6	Забудовані землі	га / %			
2.7	Землі водного фонду	га / %			
2.8	Землі природно-заповідного фонду	га / %			

№	Показник / характеристика	Одиниця виміру	Значення	Джерело даних	Примітки
2.9	Інші землі (яри, піски, порушені тощо)	га / %			
3	Просторові та екологічні характеристики				
3.1	Частка стабілізуючих угідь (ліси + луки + води + ПЗФ)	%			
3.2	Частка дестабілізуючих угідь (рілля + забудова)	%			
3.3	Частка ріллі на схилах (за наявності даних)	%			
3.4	Наявність прибережних захисних смуг	так/ні			
3.5	Фрагментація природних територій	низька/середня/висока			
4	Індикатори сталості землекористування				
4.1	Коефіцієнт екологічної стабільності території	безрозмірний			
4.2	Індекс антропогенного навантаження	безрозмірний			
4.3	Частка земель з обмеженнями (ПЗФ, охоронні зони)	%			
5	Урбанізаційні та планувальні показники (за наявності)				
5.1	Площа забудованих земель	га			
5.2	Зміна площі забудови за аналізований період	га			
5.3	Зміна чисельності населення за період	осіб			
5.4	Оцінка ефективності землекористування (SDG 11.3.1, спрощено)	якісна			
6	Узагальнена оцінка				
6.1	Домінантна модель землекористування громади	–			
6.2	Основні екологічні ризики	–			
6.3	Потенціал для відновлювальних заходів	–			
6.4	Рекомендований управлінський фокус	–			

Отже, оцінка структури землекористування територіальних громад є ефективним методичним інструментом реалізації принципів сталого розвитку на локальному рівні, оскільки переводить декларативні цілі у вимірювані показники та конкретні планувальні рішення. Запропонований підхід поєднує: (1) баланс угідь; (2) індикатори екологічної стабільності та антропогенного навантаження; (3) GIS-верифікацію; (4) прив'язку до індикаторів ЦСР (SDG 11 і SDG 15). Головна практична цінність методики полягає у тому, що результати

оцінювання можуть бути безпосередньо інтегровані в процедури комплексного плану просторового розвитку та місцевої містобудівної документації згідно з чинним регуляторним порядком.

Список використаних джерел:

Кузишин А.В. Роль просторової диференціації територіальних громад в оцінці їх спроможності. Подільські читання-2025: науковий простір: міждисциплінарні напрями та стратегії розвитку територіальних громад: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., присвяченої 25-ій річниці створення кафедри геоекології та гідрології у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка і 10-ій річниці створення територіальних громад в Україні (6-7 листопад 2025 р.). За ред. проф. Л.П. Царика. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 42-46.

Кузишин А.В., Поплавська І.В., Задворний С.І., Пушкар Б.Т., Горошко А.А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки. 2024. Випуск 1, С. 97-104.

Тимошенко М.М. Науково-методичні аспекти оцінювання сталого розвитку сільських територій і громад. Вісник Хмельницького національного університету 2024, № 2. С. 44-51.

Третяк А.М., Прядка Т.М., Територіальної оцінки ефективності розвитку земельного устрою сільських територій. Агросвіт. No 5, 2024. С. 4-13.

Datsenko, L., Titova, S., Dubnytska, M., Kustovska, O. The issue of sustainable land use in Ukraine taking into account the consequences of the war. Acta Sci. Pol., *Formatio Circumiectus*, 2024. 23 (2), 25–38.

ВПЛИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

*Дмитрій Кукурудза,
аспірант кафедри географії України і туризму*

У сучасних умовах трансформації територіальної організації суспільства, децентралізації публічного управління, реформи системи охорони здоров'я та загострення соціально-демографічних проблем міських територіальних громад питання сталого розвитку набувають особливої актуальності. Міські громади Подільського регіону України (Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей) перебувають у ситуації багатовекторних викликів, серед яких депопуляція малих і середніх міст, старіння населення, міграційні втрати, нерівномірність соціальної інфраструктури, дефіцит кваліфікованих кадрів та обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

У цих умовах принципи сталого розвитку виступають не лише теоретичною концепцією, а й практичним інструментом модернізації системи охорони здоров'я на локальному рівні. Вони забезпечують інтеграцію соціальних, економічних, просторових та екологічних чинників у процес організації медичної сфери міських громад, формуючи основу для підвищення її доступності, якості та довгострокової життєздатності.

Медична сфера міських громад Поділля є одним із ключових компонентів соціальної інфраструктури та визначальним чинником якості життя населення. Вона безпосередньо впливає на демографічні процеси, трудовий потенціал, соціальну стабільність і інвестиційну привабливість територій. Її функціонування дедалі більше залежить від здатності органів місцевого самоврядування інтегрувати принципи сталого розвитку у стратегічне планування, бюджетну політику, просторове зонування та міжмуніципальну співпрацю.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на поєднанні трьох взаємопов'язаних вимірів – економічного, соціального та екологічного. У контексті організації медичної сфери міських громад пріоритетного значення набуває соціальний компонент, доповнений просторово-функціональною логікою розміщення закладів охорони здоров'я, транспортною доступністю та екологічною безпечністю медичного середовища.

До ключових принципів сталого розвитку, що безпосередньо впливають на формування та функціонування медичної сфери міських громад Подільського регіону, належать:

принцип соціальної справедливості та інклюзивності, що передбачає рівний доступ населення до первинної, вторинної та спеціалізованої медичної допомоги незалежно від місця проживання та соціального статусу;

територіальна збалансованість, орієнтована на подолання просторових диспропорцій між центральними та периферійними зонами громад;

орієнтація на довгострокову стійкість системи охорони здоров'я, а не на короткострокову оптимізацію видатків;

принцип партнерства та субсидіарності, що передбачає взаємодію органів влади, медичних закладів, громадських організацій і приватного сектору;

адаптивність медичної інфраструктури до демографічних, епідеміологічних, економічних та інституційних змін.

З позицій суспільної географії система охорони здоров'я розглядається як просторово організована мережа закладів, ефективність якої визначається не лише їх кількістю, а й радіусом обслуговування, транспортною доступністю, функціональною ієрархією та відповідністю реальним потребам населення.

Міські громади Подільського регіону характеризуються значною внутрішньою диференціацією. Навіть у межах однієї області спостерігаються істотні відмінності у рівні урбанізації, демографічній структурі, бюджетній спроможності та забезпеченості медичними ресурсами. Це зумовлює необхідність формування диференційованих моделей організації медичної сфери, адаптованих до локальних умов розвитку.

Традиційна модель розміщення закладів охорони здоров'я, сформована за умов іншої просторово-економічної структури, дедалі частіше виявляється малоефективною. Оптимізація мережі лікарень, скорочення стаціонарних відділень, дефіцит медичного персоналу та низька завантаженість окремих закладів призводять до зниження доступності та якості послуг.

У цьому контексті принципи сталого розвитку стимулюють перехід до функціонально оптимізованої моделі медичної інфраструктури, що включає:

розвиток госпітальних округів і кластерних форм організації медичних послуг;

посилення ролі центрів первинної медико-санітарної допомоги;

впровадження телемедичних технологій;

розвиток мобільних медичних бригад;

інтеграцію медичних і соціальних послуг.

Особливого значення в умовах Подільського регіону набуває розвиток телемедицини та цифрових сервісів, які дозволяють зменшити просторову нерівність у доступі до спеціалізованої допомоги та підвищити ефективність міжрегіональної взаємодії закладів охорони здоров'я.

Впровадження принципів сталого розвитку в організацію медичної сфери міських громад неможливе без використання інструментів просторового аналізу. Оцінка зон обслуговування, транспортної досяжності, навантаження на заклади та демографічних прогнозів дозволяє формувати раціональні мережі медичної інфраструктури.

Стратегічні документи розвитку міських громад Поділля дедалі частіше інтегрують питання охорони здоров'я з просторовим плануванням і соціально-економічною політикою, що відповідає логіці сталого розвитку.

Висновки. Принципи сталого розвитку істотно впливають на трансформацію організації медичної сфери міських громад Подільського регіону, формуючи нові підходи до планування, управління та просторового розвитку системи охорони здоров'я. Їх практична реалізація сприяє підвищенню доступності медичних послуг, зменшенню територіальних диспропорцій, зміцненню кадрового потенціалу та підвищенню соціальної стійкості громад.

Сталий розвиток у цьому контексті постає як прикладна модель адаптації медичної інфраструктури до сучасних викликів регіонального розвитку. Подальші дослідження доцільно спрямувати на кількісну оцінку ефективності сталих моделей охорони здоров'я та їх просторову диференціацію в межах Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей.

Список використаних джерел:

Кузишин А.В. Просторова диференціація соціальної сфери: орієнтири повоєнної відбудови України. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп», 2023. № 1 (54). С. 57-68.

Кузишин А.В., Поплавська І.В., Задворний С.І., Пушкар Б.Т., Горошко А.А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки*. 2024. Випуск 1, С. 97-104.

Кузишин А.В., Поплавська І.В., Горошко А.А., Кварцяний С.М. Доступність послуг соціального спрямування в контексті адміністративної реформи: кейс Тернопільської області. *Природнича освіта та наука*, 2025. (3), 134-141.

Поплавська І.В., Кузишин А.В., Вовк Л.А., Похила Ю.В., Герасимчук Д.В. Просторова організація типів міського простору населених пунктів

Тернопільської області та вплив на неї адміністративно-територіальної реформи. *Природнича освіта та наука*, 2025. (4), 217-224.

Царик Л.П., Поплавська І.В. Організація соціальної сфери областей Подільського регіону: суспільно-географічне дослідження. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп». 2021. № 1 (50). С. 47-57.

Kuzyshyn A., Kuczabski A., Poplavska I., Zadvornyi S. Risk assessment of the social sphere development on the example of areas of the Carpathian-Podillia region (Ukraine). *Czasopismo Geograficzne*, 2022. 93(3): 473–493.

Kuzyshyn A., Kuczabski, A., Poplavska I. Regional Positioning of Development of the Social Sphere of Ukraine as a Guideline for Post-War Reconstruction. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska – Sectio M. Balcaniensis et Carpathiensis*, 2025. Vol 10, 9-28.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗМІН ТУРИСТИЧНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ В УКРАЇНІ

*Інна Поплавська,
завідувач кафедри географії України і туризму
Андрій Палюх,
доцент кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук*

Становлення та розвиток туристичної галузі в Україні нерозривно пов'язані з еволюцією нормативно-правового регулювання, яке відображає загальні трансформації соціально-економічної системи держави, зміну стратегічних пріоритетів державної політики, а також адаптацію національного законодавства до глобальних та євроінтеграційних процесів. Туризм як складний міжгалузевий комплекс охоплює економічні, соціальні, культурні, екологічні та міжнародні компоненти, що зумовлює багаторівневий характер його правового забезпечення та постійну динаміку нормативно-правових актів [1; 6].

У сучасних умовах туризм розглядається не лише як сфера надання послуг, а як важливий інструмент регіонального розвитку, диверсифікації економіки та просторової збалансованості територій. Саме тому нормативно-правове регулювання туристичної діяльності відіграє системоутворюючу роль у формуванні конкурентоспроможного туристичного ринку, забезпеченні безпеки туристів і стабільності функціонування суб'єктів туристичного бізнесу. Ефективність державної політики у сфері туризму безпосередньо залежить від узгодженості законодавчих і підзаконних актів, їх відповідності міжнародним стандартам та здатності реагувати на кризові ситуації [7].

Постановка проблеми. Проблема правового регулювання туризму в Україні полягає у необхідності забезпечення комплексності, системності та адаптивності нормативно-правової бази. Сучасний туристичний ринок функціонує в умовах одночасного впливу кількох потужних факторів: євроінтеграційних процесів і гармонізації законодавства з правом Європейського Союзу, цифрової трансформації туристичних послуг, глобальних криз (пандемія COVID-19), а також безпекових викликів, пов'язаних із воєнним станом.

Особливої актуальності набуває питання імплементації положень Директиви (ЄС) 2015/2302 про пакетні туристичні послуги та пов'язані туристичні послуги, яка суттєво змінює підходи до відповідальності туроператорів, захисту прав туристів і фінансових гарантій [4]. Водночас вітчизняна наукова література здебільшого розглядає окремі аспекти правового

регулювання туризму, не приділяючи достатньої уваги аналізу динаміки нормативно-правових змін у довгостроковій перспективі [6; 8]. Це зумовлює потребу комплексного аналізу еволюції туристичного законодавства України.

Аналіз дослідження проблеми. Питання правового регулювання туристичної діяльності в Україні є предметом наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, однак більшість праць має фрагментарний характер і зосереджується на окремих аспектах правового забезпечення туризму. Зокрема, у працях Н. Опанасюк, А. Охріменко, С. Поповича акцентується увага на проблемах реформування туристичного законодавства України, удосконаленні механізмів державного регулювання та адаптації національного права до європейських стандартів [6]. Автори наголошують на необхідності посилення ролі фінансових гарантій і відповідальності туроператорів як ключових інструментів захисту прав туристів.

У дослідженнях К. Токаревої та М. Врублевської-Місюни розглядається правове регулювання туристичної галузі в контексті розвитку економіки Індустрії 4.0, зокрема вплив цифровізації на договірні відносини, використання електронних платформ і трансформацію традиційних моделей туристичного бізнесу [7]. Водночас автори констатують недостатність нормативного врегулювання цифрових туристичних послуг та відсутність єдиного підходу до регулювання онлайн-туризму.

Окремий напрям досліджень присвячено впливу кризових явищ на правове регулювання туристичної діяльності. У роботах S. Lytvyn, O. Zinchenko, O. Basarab та ін. проаналізовано особливості правового регулювання договорів на туристичне обслуговування в умовах пандемії COVID-19, зокрема питання форс-мажорних обставин, повернення коштів туристам та відповідальності суб'єктів туристичного ринку [8]. Автори підкреслюють необхідність гнучкості правових механізмів та посилення захисту споживачів туристичних послуг у кризових умовах.

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості наукових публікацій, відсутні комплексні дослідження, які б системно аналізували динаміку туристичних нормативно-правових актів України у хронологічному вимірі та взаємозв'язку із соціально-економічними трансформаціями, євроінтеграційними процесами та безпековими викликами. Це зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у зазначеному напрямі.

Мета статті. Метою статті є комплексний аналіз динаміки нормативно-правових документів, що регулюють туристичну діяльність в Україні, з акцентом на еволюцію Закону України «Про туризм», виявлення основних етапів і тенденцій його розвитку, а також оцінка впливу євроінтеграційних

процесів, цифровізації та кризових явищ на формування сучасної системи правового забезпечення туризму.

Виклад основного матеріалу. Формування національної системи правового регулювання туристичної діяльності в Україні розпочалося з ухвалення Закону України «Про туризм» у 1995 році [1]. Прийняття цього закону стало відповіддю на потребу інституційного оформлення туристичного ринку в умовах становлення ринкової економіки. Початкова редакція закону мала переважно рамковий характер і була спрямована на легалізацію туристичної діяльності, визначення базових понять та окреслення загальних принципів державної політики у сфері туризму.

На етапі кінця 1990-х – початку 2000-х років відбувається поступовий перехід від декларативного регулювання до більш деталізованого правового забезпечення туристичної діяльності. Це було зумовлено зростанням кількості суб'єктів туристичного ринку, активізацією міжнародних туристичних потоків та ускладненням договірних відносин. Законодавчі зміни цього періоду були спрямовані на розмежування функцій туроператорів і турагентів, запровадження вимог до договорів на туристичне обслуговування та посилення механізмів захисту прав туристів [6].

Подальший етап еволюції туристичного законодавства (2003–2010 рр.) пов'язаний із набранням чинності Цивільним кодексом України [5], що сприяло інтеграції туристичної діяльності у загальну систему цивільно-правових та господарських відносин. У цей період значно посилювався економіко-правовий аспект регулювання туризму, зокрема щодо ліцензування, відповідальності суб'єктів ринку, фінансового забезпечення туроператорів та страхування туристичних ризиків [3]. Запровадження обов'язкових фінансових гарантій стало ключовим інструментом захисту туристів від ризиків неплатоспроможності туроператорів.

Євроінтеграційний етап розвитку туристичного законодавства набув особливої ваги після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У цей період туристичне законодавство України поступово адаптується до європейських стандартів, що проявляється у посиленні вимог до фінансового забезпечення туроператорів, розширенні прав туристів та підвищенні прозорості туристичного ринку [4; 7].

Значний вплив на правове регулювання туристичної діяльності мала дерегуляція господарської діяльності. Прийняття Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» у 2015 році [2] сприяло скороченню адміністративних бар'єрів, водночас підвищивши роль фінансових та інформаційних механізмів державного контролю. Запровадження Єдиного

туристичного реєстру стало важливим кроком у напрямі підвищення прозорості ринку та захисту прав споживачів туристичних послуг.

Новітній етап розвитку туристичного законодавства характеризується впливом глобальних кризових явищ та безпекових викликів. Пандемія COVID-19 і воєнний стан зумовили необхідність перегляду підходів до регулювання договірних відносин, форс-мажорних обставин, повернення коштів туристам і розвитку внутрішнього туризму в умовах обмеженої мобільності населення [8]. Водночас відбувається активна цифровізація туристичної діяльності, що потребує подальшого нормативного врегулювання.

Таблиця 1

Етапи еволюції нормативно-правового регулювання туризму в Україні

Етап	Період	Ключові нормативно-правові акти	Основні характеристики
Формування бази	1995–1999	Закон України «Про туризм» (1995)	Рамкове регулювання, визначення базових понять, інституціоналізація туристичної діяльності
Первинна деталізація	2000–2002	Зміни до Закону «Про туризм»	Розмежування туроператорської і турагентської діяльності, захист прав туристів
Інтеграція у господарське право	2003–2010	Цивільний кодекс України; підзаконні акти	Ліцензування, відповідальність суб'єктів ринку, страхування туристичних ризиків
Євроінтеграційна адаптація	2011–2014	Гармонізація з правом ЄС	Посилення прав туристів, фінансові гарантії, орієнтація на європейські стандарти
Дерегуляція та прозорість	2015–2019	Закон «Про ліцензування...», Єдиний туристичний реєстр	Скорочення адмінбар'єрів, інформаційна відкритість ринку
Кризове та цифрове регулювання	2020 – дотепер	Антикризові зміни, цифрові сервіси	Форс-мажор, повернення коштів, внутрішній туризм, цифровізація

Висновки. Аналіз динаміки туристичних нормативно-правових документів свідчить, що правове регулювання туристичної діяльності в Україні еволюціонувало від фрагментарного та декларативного підходу до більш комплексної, системної та євроорієнтованої моделі. Закон України «Про туризм» трансформувався відповідно до змін соціально-економічного середовища, міжнародних зобов'язань держави та кризових викликів сучасності.

Подальший розвиток нормативно-правового забезпечення туризму доцільно спрямувати на поглиблення гармонізації з правом ЄС, удосконалення механізмів захисту прав туристів, розвиток сталого та безпечного туризму, а також нормативне забезпечення цифрової трансформації туристичної галузі з

урахуванням регіональних і просторових особливостей розвитку туристичних територій України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.241 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 23, ст.158 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
3. **Закон України «Про страхування»** Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 12-13, ст.28 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
4. Директива (ЄС) 2015/2302 Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про пакетні туристичні послуги» <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2302/oj/eng>
5. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
6. Opanasiuk N., Okhrimenko A., Popovych S. Legal regulation of tourist activity in the context of Ukrainian legislation reform about tourism / ScienceRise: Juridical Science, 2021 DOI: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.238875>
7. Tokarieva K., Vrublevska-Misiuna K. Legal regulation of the tourism industry in the context of development of the economy of Industry 4.0 DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-2\(34\)-14](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-2(34)-14)
8. Lytyvn S., Zinchenco O., Basarab O., Goncharuk V., Andrusiv U., Ryzhuk I. Legal Regulation of the Agreement on Provision of Tourist Services during the Pandemic Covid-19 DOI: [https://doi.org/10.14505//jemt.12.2\(50\).18](https://doi.org/10.14505//jemt.12.2(50).18)

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

Дмитро Герасимчук,
аспірант кафедри географії України і туризму

У сучасних умовах трансформації територіальної організації суспільства, децентралізації управління та загострення соціально-демографічних проблем сільських територій питання сталого розвитку набувають особливої актуальності. Сільські громади областей України перебувають у ситуації багатовекторних викликів, серед яких депопуляція, старіння населення, зниження доступності базових соціальних послуг, просторові диспропорції у забезпеченні інфраструктурою та обмеженість фінансових ресурсів. У цих умовах принципи сталого розвитку виступають не лише теоретичною рамкою, а й практичним інструментом переосмислення організації соціальної сфери на локальному рівні.

Соціальна сфера сільських громад – освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура, адміністративні та публічні послуги – є ключовим чинником якості життя населення та передумовою збереження людського потенціалу територій. Її організація дедалі більше залежить від здатності громад інтегрувати принципи сталого розвитку у стратегічне планування, бюджетну політику та просторові рішення.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на поєднанні трьох взаємопов'язаних вимірів – економічного, соціального та екологічного. У контексті організації соціальної сфери сільських громад пріоритетного значення набуває саме соціальний компонент, доповнений просторово-екологічною логікою розміщення та функціонування закладів обслуговування.

До ключових принципів сталого розвитку, що безпосередньо впливають на соціальну сферу сільських територій, належать:

- *принцип соціальної справедливості та інклюзивності*, що передбачає рівний доступ населення до базових послуг незалежно від місця проживання;
- *територіальна збалансованість*, орієнтована на зменшення просторових диспропорцій між центром громади та периферійними населеними пунктами;
- *орієнтація на довгострокову життєздатність*, а не короткострокову оптимізацію витрат;
- *партнерство та субсидіарність*, які передбачають залучення місцевих акторів до управління соціальною інфраструктурою;

- *адаптивність*, тобто здатність системи соціальних послуг реагувати на демографічні, економічні та інституційні зміни.

З позицій суспільної географії соціальна сфера розглядається як просторово організована система, ефективність якої визначається не лише кількістю закладів, а й транспортною доступністю, функціональною ієрархією та відповідністю реальним потребам населення.

Сільські громади областей характеризуються значною внутрішньою диференціацією. Навіть у межах однієї області спостерігаються суттєві відмінності у щільності населення, рівні економічної активності, бюджетній спроможності та доступності соціальних послуг. Це зумовлює необхідність гнучких моделей організації соціальної сфери, що відповідають принципам сталого розвитку.

Традиційна модель розміщення соціальних закладів у сільській місцевості, сформована ще в умовах іншої демографічної та господарської структури, дедалі частіше виявляється неефективною. Скорочення контингенту учнів, нестача медичних кадрів, низька завантаженість культурних установ призводять до формального збереження мережі без реального підвищення якості послуг.

У цьому контексті принципи сталого розвитку стимулюють перехід від екстенсивної до функціонально оптимізованої організації соціальної сфери, що включає:

- укрупнення та кооперацію закладів освіти й охорони здоров'я;
- розвиток опорних установ з розширеною зоною обслуговування;
- впровадження мобільних та дистанційних форм надання послуг;
- поєднання соціальних, освітніх і культурних функцій у багатофункціональних просторах.

Вплив принципів сталого розвитку на окремі компоненти соціальної сфери

Освітня сфера у сільських громадах є однією з найбільш чутливих до демографічних, просторових та інституційних змін. Скорочення чисельності дитячого населення, зростання частки малокомплектних шкіл, міграційні процеси та старіння населення безпосередньо впливають на ефективність функціонування освітньої мережі. У цьому контексті принципи сталого розвитку передбачають відхід від формального збереження існуючої інфраструктури до формування раціональної, функціонально спроможної системи освіти, зорієнтованої на якість освітніх послуг і довгострокову життєздатність громади.

Реалізація принципу сталості в освітній сфері проявляється через розвиток опорних закладів освіти, створення освітніх округів, оптимізацію

транспортної доступності та впровадження інклюзивних форм навчання. Важливу роль відіграє організація шкільних автобусних маршрутів, що зменшують територіальну нерівність доступу до освіти. Паралельно з цим цифровізація освітнього процесу, розвиток дистанційного та змішаного навчання, використання освітніх платформ і онлайн-ресурсів дозволяють компенсувати просторову віддаленість окремих населених пунктів. Позашкільні заклади, освітньо-культурні центри та молодіжні простори дедалі частіше виконують функції соціальних хабів, поєднуючи освітню, виховну та комунікативну складові розвитку громади.

Охорона здоров'я в системі сталого розвитку сільських громад орієнтується передусім на забезпечення доступності та профілактичної спрямованості медичних послуг. Для сільської місцевості характерними є територіальна розосередженість населення, дефіцит медичних кадрів і обмеженість спеціалізованої допомоги, що посилює роль первинної ланки охорони здоров'я. Принципи сталого розвитку зумовлюють акцент на зміцненні мережі амбулаторій загальної практики – сімейної медицини, підвищенні їх матеріально-технічного забезпечення та кадрової спроможності.

Важливим напрямом є розвиток телемедицини, яка дозволяє інтегрувати сільські громади у ширший регіональний медичний простір, зменшуючи потребу у фізичній мобільності пацієнтів. Профілактичні програми, диспансеризація, медико-соціальний патронаж літніх людей та осіб із хронічними захворюваннями відповідають логіці сталого розвитку, оскільки сприяють зменшенню навантаження на систему охорони здоров'я в довгостроковій перспективі. Інтеграція медичних послуг із соціальним супроводом вразливих груп населення формує комплексний підхід до забезпечення здоров'я як складової якості життя.

Соціальний захист і соціальні послуги у сільських громадах у межах сталого розвитку трансформуються від фрагментарної, реактивної моделі до системи превентивної соціальної підтримки. Демографічні процеси, зокрема старіння населення та зростання частки домогосподарств з обмеженими ресурсами, підсилюють потребу в доступних та адресних соціальних послугах. Принципи сталості передбачають раннє виявлення соціальних ризиків, підтримку сімей у складних життєвих обставинах, розвиток послуг догляду вдома та соціальної адаптації.

У цьому контексті зростає роль центрів надання соціальних послуг, соціальних працівників та міждисциплінарної взаємодії між освітніми, медичними й адміністративними структурами громади. Особливого значення набуває організація соціальних послуг в умовах розсіяної сільської забудови, де мобільні форми обслуговування та міжмуніципальна кооперація стають

важливими інструментами забезпечення соціальної справедливості та територіальної збалансованості.

Культурна та громадська інфраструктура в контексті сталого розвитку розглядається як ключовий чинник соціальної згуртованості, збереження локальної ідентичності та формування соціального капіталу сільських громад. Традиційні заклади культури, сформовані за радянською моделлю, часто не відповідають сучасним потребам населення та демографічній структурі громад. Принципи сталого розвитку стимулюють їх трансформацію у багатофункціональні громадські простори, що поєднують культурні, освітні, інформаційні та комунікативні функції.

Такі простори сприяють активізації громадянської участі, розвитку неформальної освіти, міжпоколінної взаємодії та локальних ініціатив. Культурна інфраструктура у сталому вимірі виконує не лише символічну, а й практичну функцію – вона підвищує привабливість громади для проживання, зменшує соціальну ізоляваність та створює передумови для збереження людського потенціалу сільських територій.

Впровадження принципів сталого розвитку в організацію соціальної сфери сільських громад неможливе без просторового аналізу. Оцінка доступності послуг, транспортної досяжності, функціональних зв'язків між населеними пунктами дозволяє формувати раціональні мережі соціальної інфраструктури.

Стратегічні документи розвитку громад дедалі частіше інтегрують соціальну сферу з просторовим плануванням, що відповідає логіці сталого розвитку. Такий підхід забезпечує узгодженість інфраструктурних рішень із демографічними прогнозами, фінансовими можливостями та екологічними обмеженнями.

Висновки. Принципи сталого розвитку суттєво впливають на трансформацію організації соціальної сфери сільських громад областей, формуючи нові підходи до планування, управління та просторової організації соціальних послуг. Їх практична реалізація сприяє підвищенню доступності та якості соціальної інфраструктури, зменшенню територіальних диспропорцій і зміцненню соціальної стійкості громад.

Сталий розвиток у цьому контексті постає не як абстрактна концепція, а як прикладна модель адаптації соціальної сфери до сучасних викликів сільського розвитку. Подальші дослідження доцільно спрямувати на кількісну оцінку ефективності сталих моделей організації соціальної сфери та їх просторову диференціацію в межах окремих областей.

Список використаних джерел:

Кузишин А.В. Просторова диференціація соціальної сфери: орієнтири повоєнної відбудови України. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп», 2023. № 1 (54). С. 57-68.

Кузишин А.В., Поплавська І.В., Задворний С.І., Пушкар Б.Т., Горошко А.А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки*. 2024. Випуск 1, С. 97-104.

Кузишин А.В., Поплавська І.В., Горошко А.А., Кварцяний С.М. Доступність послуг соціального спрямування в контексті адміністративної реформи: кейс Тернопільської області. *Природнича освіта та наука*, 2025. (3), 134-141.

Поплавська І.В., Кузишин А.В., Вовк Л.А., Похила Ю.В., Герасимчук Д.В. Просторова організація типів міського простору населених пунктів Тернопільської області та вплив на неї адміністративно-територіальної реформи. *Природнича освіта та наука*, 2025. (4), 217-224.

Царик Л.П., Поплавська І.В. Організація соціальної сфери областей Подільського регіону: суспільно-географічне дослідження. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп». 2021. № 1 (50). С. 47-57.

Kuzyshyn A., Kuczabski A., Poplavska I., Zadvornyi S. Risk assessment of the social sphere development on the example of areas of the Carpathian-Podillia region (Ukraine). *Czasopismo Geograficzne*, 2022. 93(3): 473–493.

Kuzyshyn A., Kuczabski, A., Poplavska I. Regional Positioning of Development of the Social Sphere of Ukraine as a Guideline for Post-War Reconstruction. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska – Sectio M. Balcaniensis et Carpathiensis*, 2025. Vol 10, 9-28.

Зміст

<i>Кузишин А.</i> РОЛЬ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «ІСТОРІЯ ТУРИЗМУ» У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ	3
<i>Капун І.</i> ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ	8
<i>Шандригось В., Ладика П., Бзди́р С.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ	13
<i>Даценко Н.</i> РАДІЙНА ПРАКТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЖУРНАЛІСТА: ЗМІСТ, МЕТОДИКА, РЕЗУЛЬТАТИ	21
<i>Вишневська В., Заваринська І.</i> ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПРОСТІР ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ «МЕТОДИЧНОГО ФЕСТИВАЛЮ» ТА ОНЛАЙН-КОНКУРСУ «КРАЩИЙ ЮНИЙ ВЧИТЕЛЬ РОКУ» НА FB-СТОРІНЦІ «ЛІНГВІСТКА_ТНПУ»	29
<i>Наливайко М., Олексюк Д.</i> МАТЕРІАЛИ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРОК ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ	33
<i>Янець Н.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ ОЦІНКИ СТРУКТУРА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	35
<i>Кукурудза Д.</i> ВПЛИВ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ МІСЬКИХ ГРОМАД	42
<i>Поплавська І., Палюх А.</i> АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТУРИСТИЧНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ В УКРАЇНІ	47
<i>Герасимчук Д.</i> РОЛЬ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД	51